

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА на тему:

Управління проблемними кредитами банку

Студента 2 курсу бм групи
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
спеціалізації «Банківська справа»

Каплун
Дарини
Володимирівни

Науковий керівник
канд. екон. наук,
доцент

Недеря Людмила
Володимирівна

Гарант освітньої програми
д-р екон. наук,
професор

Шульга Наталія
Петрівна

Київ – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ КРЕДИТАМИ БАНКУ	
1.1. Економічна сутність проблемних кредитів банку.....	6
1.2. Ідентифікація проблемних кредитів банку.....	13
1.3. Сучасні методи управління проблемними кредитами банків.....	18
Розділ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАКТИКИ УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ КРЕДИТАМИ БАНКУ	
2.1. Діагностика проблемної кредитної заборгованості в банківській системі України.....	25
2.2. Аналіз проблемної кредитної заборгованості банку та його конкурентів.....	33
2.3 Дослідження системи управління проблемною кредитною заборгованістю в банку.....	44
Розділ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ КРЕДИТАМИ БАНКУ	
3.1. Міжнародний досвід управління проблемними кредитами банку та можливість його імплементації в Україні.....	51
3.2. Удосконалення інформаційно-методичного інструментарію управління проблемними кредитами банку.....	61
3.3 Шляхи покращення політики управління проблемними кредитами Банку.....	73
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	84
ДОДАТКИ	91

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний стан розвитку банківської системи України дає підстави стверджувати про недостатню ефективність проведення банками кредитних операцій, оскільки високою залишається частка проблемних кредитів.

Без відповідного реагування з боку державного регулятора (Національного банку України) та без впровадження ефективних управлінських рішень з боку менеджерів комерційних банків така тенденція може призвести до ще більшої дестабілізації банківського сектору України. У зв'язку з цим існує необхідність впровадження заходів, спрямованих на підвищення ефективності банківського контролю за кредитними операціями та особливо проблемними кредитами, що сприятиме налагодженню ефективної організації кредитного процесу і зменшенню частки неповернених кредитів.

Формування дієвого механізму управління проблемними кредитами є необхідною умовою стабільного та ефективного функціонування будь-якого банку, оскільки мінімізація кредитного ризику дає змогу не лише запобігти можливим втратам банку від кредитної діяльності, а й не допустити виникнення серйозних проблем із ліквідністю та платоспроможністю.

Теоретичним і практичним питанням управління проблемними кредитами банків присвячено праці багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Значний внесок у дослідження цих проблем зробили українські вчені Т. М. Болгар, Л.А. Бондаренко, С. І. Брус, М.І. Крупка, А.М. Мороз, Ю. І. Осечко, Л.О. Примостка, А. В. Толстошеева та ін. Віддаючи належне доробку учених у сфері кредитної діяльності банків, слід зауважити, що у вітчизняній економічній літературі бракує досліджень, які стосуються проблем управління проблемними кредитами в сучасних умовах макрофінансової та політичної нестабільності.

Мета роботи. Дослідження теоретичних і методологічних положень щодо управління проблемними кредитами банку та розроблення практичних рекомендацій щодо забезпечення його ефективності.

Об'єктом дослідження є кредитна діяльність банку АТ «Ідея Банк».

Предметом дослідження є організація роботи з проблемними кредитами.

Методи дослідження. Теоретичну основу магістерської роботи формують фундаментальні положення фінансової науки. Для вирішення поставлених завдань використовувались такі методи: історичний та логічний методи, методи наукового узагальнення – для розкриття теоретичних основ управління проблемними кредитами комерційного банку; спостереження, систематизації та класифікації - при виявленні зв'язків між процесами кредитної діяльності банків, порівняльний аналіз, інтерпретація – у дослідженні проблемної кредитної заборгованості в банківській системі України; методи аналогії, аксіоматичний метод – для обґрунтування можливості імплементації в Україні міжнародного досвіду управління проблемними кредитами.

Методологічну основу дослідження формують наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених з теорії фінансів та банківської справи. Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти з питань регулювання банківської та зокрема кредитної діяльності, методичні матеріали Національного банку України та комерційних банків, Асоціації українських банків, наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних науковців, статистичні дані Світового банку, Державної служби статистики України, НБУ, звітність комерційних банків України.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти з питань регулювання кредитної діяльності банків; офіційні дані Національного банку України; фінансова звітність банку; монографічні дослідження та наукові публікації з досліджуваної проблеми; аналітичні огляди рейтингових агентств.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в узагальненню та систематизації наукових поглядів на сутність проблемних кредитів банку.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати є рекомендаціями, які можуть бути використані в практичній діяльності

АТ «Ідея банк».

Особистий внесок магістра. Випускна кваліфікаційна робота є самостійним завершеним дослідженням автора.

Публікації. За результатом виконання випускної кваліфікаційної роботи опубліковано 1 статтю : «Управління проблемними кредитами банку»: зб. Наук. Студ. Заочної форми навчання. Ред. Н.П. Шульша.- Київ:Київ.нац.торг.-ун-т,2018.-401(165-170с.)

Структура та обсяг магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи - 70 сторінок. Магістерська робота включає 17 рисунки і 13 таблиць, з яких 2 займають площу на окремих сторінках. Список використаних джерел складає 61 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ КРЕДИТАМИ БАНКУ

1.1. Економічна сутність проблемних кредитів банку

Ефективне управління проблемними кредитами ускладнюється тим, що на сьогодні не існує єдиного підходу до розуміння сутності «проблемний кредит». Як відомо, аналіз рівня проблемної заборгованості банками відбувається самостійно, більш того, для вітчизняних банків алгоритм розрахунку проблемної заборгованості чітко не прописаний [1, с. 170]. Більшість банків визначає проблемні кредити відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), яка більше орієнтується на судження банків та їхніх аудиторів.

Так, стандарт 39 визначає: «Корисність фінансового активу або групи фінансових активів зменшується і збитки від зменшення корисності виникають, якщо і тільки якщо є об'єктивне свідчення зменшення корисності внаслідок однієї або кількох подій, які відбулися після первісного визнання активу (подія збитку), і така подія (або події) збитку впливає (впливають) на попередньо оцінені майбутні грошові потоки від фінансового активу або групи фінансових активів, які можна достовірно оцінити. Може бути неможливим ідентифікувати одну, окрему подію, що спричинила зменшення корисності. Скоріше поєднаний вплив кількох подій може спричинити зменшення корисності» [2]. Можна зробити висновок, що проблемний кредит визначається через зменшення його корисності внаслідок настання певних подій.

Відповідно до Постанови «Про затвердження Положення про застосування Національним банком України заходів впливу» № 426 від 17.08.2012 р. [3] Національний банк визначає поняття «проблемні активи» як негативно-класифіковані активи, які складаються з наданих кредитів/фінансових зобов'язань, операцій з розміщення її коштів на

кореспондентських рахунках в інших банках, цінних паперів, що обліковуються в портфелях банку на продаж та до погашення, дебіторської заборгованості, що класифіковані за IV та V категоріями якості, цінних паперів, що обліковуються в торговому портфелі банку, за якими сума накопиченої уцінки перевищує 50 відсотків від вартості їх придбання (тобто балансової вартості цінних паперів без включення накопиченої уцінки та нарахованих доходів за ними), включаючи нараховані доходи за всіма цими операціями. З огляду на зазначене, Національний банк включає до проблемних кредитів як кредити, так і фінансові зобов'язання (гарантії, поручительства, акредитиви, авалі та акцепти, що надані банком та зобов'язання з кредитування, що надані банком, класифіковані за IV та V категорією) та нараховані доходи за цими операціями. Науковці ж часто при визначенні сутності проблемного кредиту не включають фінансові зобов'язання та нараховані доходи.

Зауважимо, що кожна країна аналізує рівень проблемної заборгованості на основі внутрішніх стандартів, невід'ємною складовою яких є трактування поняття проблемного кредиту. Проте, для правильного аналізу якості кредитного портфеля, потрібно також враховувати думку експертів спеціальних агентств щодо сутності цього поняття. Наприклад, Міжнародний валютний фонд (МВФ) визначає проблемний кредит як зобов'язання, повне погашення якого сумнівне внаслідок неадекватного фінансового стану позичальника чи забезпечення за цим зобов'язанням, а також спостерігається прострочення сплати основного боргу й/або відсотків за ним більше 90 днів [4].

Базельський комітет з банківського нагляду трактує проблемний кредит як кредитний продукт, за яким існують істотні порушення строків виконання зобов'язань перед банком, істотне погіршення фінансового стану боржника, погіршення якості забезпечення [5, с. 74]. Відповідно, визначення МВФ і Базельського комітету практично ідентичні і враховують три ознаки: погіршення фінансового стану, якість забезпечення і прострочення погашення кредиту. Втім визначення МВФ є більш конкретним, оскільки в ньому вказується термін прострочення (більше 90 днів - період, коли кредит

автоматично стає проблемним). Разом з тим такі словосполучення у визначенні Базельського комітету як «істотні порушення строків», «істотне погіршення фінансового стану», «погіршення якості забезпечення» можна трактувати по-різному.

Систематизація існуючих визначень проблемного кредиту засвідчила, що в своїй більшості вони базуються на визначеннях МВФ та Базельського комітету і розглядають проблемний кредит за такими ознаками: своєчасність погашення кредиту, погіршення фінансового стану позичальника та недостатність забезпечення (табл. 1.1).

Визначення проблемний кредит

Таблиця 1.1

Автор	Визначення
1	2
Т. Болгар [6, с. 51]	Проблемний кредит – кредит, за яким своєчасно не проведено один чи кілька платежів, або виникли обставини, що викликають сумніви стосовно своєчасного та повного повернення наданого кредиту через фінансову нестійкість позичальника, недостатню забезпеченість чи незабезпеченість кредиту, або з інших причин, що впливають на можливість неповернення кредиту та відсотків за його користування позичальником.
О. Яременко [7, с. 1084]	Проблемний кредит – кредит, за яким своєчасно не проведено один чи кілька платежів, через погіршення фінансового стану боржника, існує потенційна загроза часткової або повної втрати для банку його коштів за кредитними зобов'язаннями, що може призвести в майбутньому до економічних збитків банку.

1	2
В. Кльоба [8, с. 241]	Проблемний кредит – кредит, за яким банк вбачає небезпеку своєчасного і повного його погашення внаслідок дії різноманітних чинників (економічних, юридичних, соціальних тощо)
М. Власенко [9, с. 241]	Проблемними вважаються видані кредити (сума основного боргу), платежі за якими не здійснюються у початкові встановлені терміни.
І. Тарануха [10, с. 241]	Проблемна заборгованість за кредитами - це сукупність простроченої заборгованості, а також частини строкової та реструктурованої заборгованості, за якими встановлено ознаки проблемності повернення, пов'язані з недостатністю або відсутністю забезпечення за кредитом, наявністю ознак фінансових проблем у позичальника або наявністю негативної інформації про його здатність виконати свої зобов'язання
А. Мороз, Р. Шевченко, І. Дубик [11, с. 276]	Під проблемними кредитами слід розуміти заборгованість за банківськими кредитами, за якими своєчасно не проведено один чи більше платежів та внаслідок інших обставин виникають підстави щодо сумніву стосовно повернення кредиту загалом
О. Купчинова [12, с. 48]	Кредит, за яким установлені ознаки проблемності повернення, пов'язані з відсутністю або недостатністю забезпечення за кредитом, наявністю ознак фінансової нестійкості боржника або наявністю негативної інформації про його здатність виконати свої зобов'язання

1	2
О. Лаврушин [13, с. 381]	Кредит, за яким у банку виникли сумніви стосовно його суб'єкта, об'єкта та забезпечення
М. Крупка, О. Баран [14, с. 212-213]	Проблемний кредит – це заборгованість за банківським кредитом, за яким у встановлені кредитним договором терміни не проведено один чи кілька платежів, істотно знизилась ринкова вартість його забезпечення та виникають обставини і сумніви щодо повернення такого кредиту повністю чи частково
Г. Миськів [15, с. 251]	Проблемний кредит – це кредит за яким своєчасно не проведені один чи декілька платежів внаслідок значного погіршення фінансового стану позичальника або кредит, ринкова вартість забезпечення за яким значно знизилася

Джерело: складено автором на основі опрацювання наукової літератури

На нашу думку, найбільш прийнятним є визначення проблемного кредиту І. Таранухи [10, 241], яка крім зазначених ознак, розглядає додатково ще й наявність негативної інформації про здатність позичальника виконати свої зобов'язання. Важливим є і те, що І. Тарануха до проблемних кредитів відносить не тільки прострочену, а й частину строкової та реструктуризованої кредитної заборгованості, за якими встановлено ознаки проблемності повернення. Проте, науковці, при визначенні проблемного кредиту, не враховують несплачених відсотків та фінансових зобов'язань з кредитування, кількість днів прострочення, організаційні ознаки проблемності, які в комплексі з фінансовими дозволять підвищити ефективність управління проблемними кредитами.

Критично проаналізувавши вище наведені визначення проблемного кредиту (табл. 1.1), пропонуємо розглядати це поняття як у вузькому так і в широкому значенні. У вузькому значенні проблемний кредит - це прострочений кредит/ фінансове зобов'язання та нараховані доходи за цими операціями, строк

сплати за якими прострочений більше 90 днів, тобто кредитна заборгованість, класифікована за IV і V категоріями якості. Таке визначення частково співпадає з визначенням негативно-класифікованих кредитів, яке надається Національним банком України.

В широкому розумінні визначення проблемного кредиту включає реальну проблемну кредитну заборгованість та потенційну проблемну кредитну заборгованість. Тому, під проблемним кредитом слід розуміти сукупність простроченої кредитної заборгованості (кредитів/фінансових зобов'язань, відсотків), строк сплати за якою прострочений більше 31 дня за основним боргом та/або відсотками, та частину заборгованості за реструктуризованими, рефінансованими, пролонгованими кредитами, за якими існує ризик несвоєчасного погашення заборгованості, зниження ринкової вартості забезпечення, погіршення фінансового стану позичальника, та/або мають місце організаційні ознаки проблемності. Таке визначення включає крім кредитів III, IV і V категорії якості, також потенційно проблемні кредити, для яких, крім вищезазначених ознак проблемності повернення кредиту, характерні також організаційні особливості: несвоєчасне подання позичальником фінансової звітності та небажання надати пояснення за даними звітності; часті зміни юридичної адреси, місця знаходження, номерів телефонів і т.д.; радикальні зміни у складі керівників підприємства-позичальника; тривала відсутність контактів з керівництвом та співробітниками підприємства; часті прохання відстрочити виплати за раніше наданими позиками; необґрунтовані зміни в планах діяльності позичальника, перехід на нові ринки збуту продукції; несприятливі тенденції розвитку ринку, на якому здійснює свою фінансово-господарську діяльність позичальник.

Відповідно до наведених визначень та базуючись на дослідженнях учених можна виділити певні види проблемних кредитів (рис. 1.1). У науковій літературі існують різні підходи щодо класифікації проблемних кредитів. Зокрема, класифікації, запропоновані Н. Ликовою [19, С.18-25] та О. Крухмаль [20] доцільно використовувати при обґрунтуванні вибору інструментів управ-

ління проблемними кредитами банку. Це дозволить підвищити ефективність управління, уникнути зайвих втрат. Також підхід до класифікації проблемних кредитів представлений у Постанові НБУ № 23 від 25.01.2012 року[21].

Як відомо, впродовж певного періоду часу, можна спостерігати чимало сигналів, які свідчать про порушення фінансового стану позичальника та ймовірність не сплати ним кредитних зобов'язань.



Рис. 1.1. Класифікація проблемних кредитів

Джерело: побудовано автором на основі опрацювання наукової літератури [18, с. 36]

Л. П. Слобода [22, с. 47] розглядає внутрішні (методологічні, регламентувальні, організаційні та фінансово-бухгалтерські) та зовнішні (пов'язані із діяльністю позичальника та зі зміною зовнішнього середовища) фактори, на основі яких можна передбачити зміни якості кредитного портфеля. Економісти-практики вважають, що особливу увагу слід приділити факторам,

пов'язаним із діяльністю банку, оскільки вони є керованими і контролюються менеджментом банку [1, с. 169].

На основі проаналізованих визначення проблемного кредиту запропоновано найбільш повне: проблемний кредит – це кредит, за яким своєчасно не проведені один чи кілька платежів, через погіршення фінансового стану боржника, існує потенційна загроза часткової або повної втрати для банку його коштів за кредитними зобов'язаннями, що може призвести в майбутньому до економічних збитків банку.

1.2. Ідентифікація проблемних кредитів банку

Проблемна заборгованість може виникати з різних причин. Ці причини (фактори) Т. М. Болгар у монографії «Проблемні кредити у банківській діяльності в умовах фінансової кризи» умовно поділила на декілька груп:

- зовнішні щодо банку та контрагентів фактори;
- внутрішньобанківські фактори;
- фактори, що пов'язані з діяльністю позичальника [23, с. 143].

Фактори виникнення проблемної заборгованості в банківських установах перекликаються з факторами кредитних ризиків. І це не дивно, тому що проблемна заборгованість є основною причиною реалізації кредитного ризику.

Зовнішні щодо банку та контрагентів фактори - це фактори, що впливають на можливість виникнення проблемної заборгованості та не піддаються контролю ні з боку банку, ні з боку позичальника. До таких факторів належать: зміни у законодавстві; політична, економічна ситуація в країні (рівень безробіття, рівень інфляції), розвиток галузі, форс-мажорні обставини тощо.

Яскравим прикладом зовнішнього фактора виникнення проблемної заборгованості та погіршення кредитного портфеля багатьох банків України може бути девальвація гривні 2008 р. та 2014-2017 рр. Так, до початку економічної кризи значна частина кредитів видавалась банками в іноземній

валюті (в основному в доларах США та євро). Незважаючи на те, що свої доходи позичальники отримували в національній валюті, курс якої відносно долара на той момент коливався від 4,65 до 5,05 грн, кредитування іноземною валютою користувалось популярністю через помірні відсоткові ставки. Але після різкої девальвації гривні восени 2008 р. (курс долара на той момент становив 8-10 грн.) власники валютних кредитів відчували досить помітні труднощі у своєчасному погашенні позик, оскільки кредит для них подорожчав удвічі. Ситуація повторилася у 2013-2017 рр., коли курс долара збільшився з 8 до 32 грн.

До групи внутрішньобанківських факторів виникнення проблемної заборгованості відносять ті фактори, що безпосередньо пов'язані з кредитною політикою банку. Особливістю цієї групи факторів, на відміну від попередньої, є можливість впливу та контролю з боку банківської установи. До зазначеної групи факторів належать:

- недостатньо продумана кредитна політика банку;
- кваліфікаційний рівень, відсутність чи недостатність досвіду роботи працівників кредитного відділу;
- ліберальне ставлення до позичальника;
- кредитування пов'язаних з банком осіб (інсайдерів) на пільгових умовах та самокредитування;
- недостатність та неточність інформації про позичальника, його кредитоспроможність;
- прагнення отримати прибуток, кредитуючи надто ризиковані проекти;
- погане структурування кредиту;
- помилки в оцінюванні забезпечення за кредитом та неналежний моніторинг наявності або зміни якості чи вартості забезпечення;
- неналежний контроль виконання умов кредитного договору;
- зловживання працівників кредитного відділу;
- надання кредиту для погашення іншого кредиту, інноваційних проектів, нових сфер діяльності тощо.

Практика показує, що найчастіше проблемна заборгованість виникає через фактори, пов'язані з діяльністю позичальника, до яких належать:

- недостатній рівень управління на підприємстві позичальника;
- неочікувані обставини, пов'язані із забезпеченням за кредитом (втрата чи погіршення якості майна);
- зміна фінансового стану позичальника в бік погіршення;
- відсутність досвіду ведення бізнесу;
- зниження якості продукції позичальника;
- морально-етичні якості позичальника;
- неефективність реалізації та некупність кредитного проекту тощо.

Проблемні кредити зазвичай не виникають раптово. Про можливість виникнення проблем з погашенням наданого кредиту позичальником свідчить ряд ознак, які досвідчений працівник банку може вчасно виявити та вжити заходи, спрямовані на мінімізацію втрат банку від неповернення або невчасного повернення наданого кредиту. Чим раніше будуть виявлені факти погіршення фінансового стану позичальника або інших ознак проблемності кредиту, тим простішим буде шлях виходу із небажаної для всіх ситуації.

Серед ознак, що вказують на можливість виникнення проблемної заборгованості, виділяють такі:

- припинення контактів позичальника з працівниками банку;
- подання фінансової звітності позичальника із затримками;
- виявлення фактів надання банку недостовірної чи фальсифікованої звітності та інших даних;
- погіршення фінансового стану позичальника (погіршення показників фінансового стану, наявність збитків);
- невиконання зобов'язань перед іншими банками і контрагентами;
- судові розгляди, у тому числі наявність вимог третіх осіб щодо позичальника в арбітражному процесі, які можуть спричинити стягнення з нього грошових сум або майна у значних розмірах;
- погіршення фінансового стану поручителя чи гаранта;

- погіршення стану розвитку галузі;
- зміна якості чи вартості забезпечення;
- безпідставна зміна предмета застави;
- зміна юридичної адреси позичальника, місця фактичного перебування, телефонів;
- зменшення надходжень коштів на рахунки позичальника;
- втрата постачальників, покупців та ринків збуту позичальником;
- зміна керівництва позичальника;
- зміна сфери діяльності позичальника;
- нецільове використання кредитних коштів;
- використання нових кредитів на погашення вже існуючих (перекредитування);
- реорганізація або спроба ліквідації підприємства;
- намагання внести зміни до кредитної угоди.

Про можливість виникнення проблемного кредиту говорить і рівень ризику кредиту. Процедура визначення показника ризику за кредитом наведена в Постанові Правління Національного Банку України «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» 30.06.2016 № 351 [24], у 2018 р. до постанови були внесені зміни від 23.01.2018 № 3, від 16.03.2018 № 26, від 23.01.2018 № 3.

Так, Міжнародний валютний фонд визначає проблемним зобов'язання, повне погашення якого є сумнівним внаслідок неадекватного фінансового стану боржника або забезпечення за цим зобов'язанням, а також спостерігається прострочення сплати основного боргу і/або відсотків за ним більше ніж на 90 днів. Федеральна резервна система США проблемним називає кредит, який не приносить доходів, тобто затримка з виплати процентних платежів становить більш ніж 90 днів (додаток А).

В Україні ситуація складається таким чином: у законодавстві чіткого визначення проблемного кредиту залежно від кількості днів прострочення

немає. Тому кожна банківська установа це питання вирішує самостійно. Банк коригує визначений на підставі розрахунку інтегрального показника фінансового стану клас боржника - юридичної особи, застосовуючи коригуючі фактори, зокрема щодо:

1) своєчасності сплати боргу боржником - юридичною особою з дотриманням таких вимог:

- у разі наявності факту прострочення боргу від 31 до 60 днів - банк визначає клас не вище 5;
- від 61 до 90 днів - не вище 8;
- 91 та більше днів - не вище 10.

Банк коригує визначений на підставі оцінки фінансового стану клас юридичної особи - боржника за кредитом під інвестиційний проект, у тому числі:

- 1) своєчасної сплати боргу боржником - з дотриманням таких вимог:
- у разі наявності факту прострочення боргу від 31 до 60 днів - банк визначає клас не вище 3;
 - у разі наявності факту прострочення боргу від 61 до 90 днів - банк визначає клас не вище 4;
 - у разі наявності факту прострочення боргу 91 та більше днів - банк визначає клас не вище 5.

Банк визначає клас боржника - фізичної особи на підставі результатів оцінки його фінансового стану відповідно до наведених характеристик, у тому числі з урахуванням фактора своєчасності сплати боргу (додаток Б, табл. 1): клас 1- 5.

Банк визначає клас банку-боржника на підставі результатів оцінки його фінансового стану відповідно до наведених характеристик, у тому числі з урахуванням фактора своєчасності сплати боргу (додаток Б, табл. 2): клас 1- 5.

Банк визначає клас боржника - бюджетної установи на підставі оцінки його фінансового стану відповідно до наведених нижче характеристик, а також з урахуванням фактору своєчасності сплати боргу(додаток Б, табл. 3): клас 1- 5.

Зважаючи на складну економічну ситуацію в державі, а також на циклічні кризові явища у банківському секторі, вітчизняні банки посилили контроль за простроченими кредитами. Тому прострочення платежу за кредитом навіть у кілька днів робить цей кредит проблемним. Хоча потрібно відзначити, що на перших стадіях прострочення платежу за кредитом робота з позичальником носить досить ліберальний характер і втілюється у формі дзвінків, нагадувань, прохань про сплату боргу. Часові проміжки раннього етапу збору простроченої заборгованості встановлюються банками самостійно і можуть коливатися в межах від 30 до 90 днів.

1.3. Сучасні методи управління проблемними кредитами банків

Враховуючи важливість своєчасного вирішення проблем зростання негативного впливу проблемної заборгованості банків на стійкість та надійність банківської системи, доцільно дослідити досвід управління проблемними кредитами в Україні. Л. Слобода [22, с. 48-49] та І. Осадчий [26, с. 41] розглядають внутрішньобанківські методи управління проблемними кредитами, які передбачають раннє реагування ризик-менеджерів на погіршення обслуговування позичальником кредитів і включають в себе реабілітацію кредитної заборгованості та відновлення можливості позичальниками генерувати грошовий потік для обслуговування кредитів, та зовнішні методи, серед яких: передача проблемних кредитів в управління третій особі (колектору) без оптимізації балансу банку, передача / продаж проблемних кредитів фінансовій компанії на засадах оптимізації балансу, продаж проблемних кредитів непов'язаній фінансовій компанії на умовах факторингу, здійснення сек'юритизації кредитів та інші методи. Н.В. Наріжна [27, с. 146] пропонує такі основні напрями в організації роботи з проблемною заборгованістю:

- 1) залучення банком субординованого боргу;
- 2) звільнення балансу банків від тягаря проблемних активів за рахунок переуступки прав позикової заборгованості (з урахуванням наявних

прострочених активів) на користь інших установ;

3) реструктуризація кредитів.

Ж. Довгань вважає, що до основних методів роботи з проблемною заборгованістю належать:

1) реструктуризація боргу за різними критеріями, пошук найкращого варіанта, який підходить клієнтові;

2) розгляд платоспроможного довіреного клієнта (або ж третьої особи, яка зацікавлена в купівлі кредиту) з метою переоформлення на нього позики;

3) самостійний чи спільний продаж заставного майна [28, с. 54].

Р.А. Герасименко до основних способів зниження простроченої та сумнівної кредитної заборгованості відносить такі: кредитні канікули; зниження рівня відсоткових ставок за кредитом; пролонгація кредиту; реструктуризація кредиту; конвертація валютного кредиту в гривневий; припинення кредитних відносин, спрямоване на погашення проблемної заборгованості шляхом використання відповідних норм права, що регулюють невиконання кредитних зобов'язань добровільним або примусовим способом:

- судові звернення на предмет застави;
- судові стягнення заборгованості боржника (за незабезпеченим кредитом) зі зверненням стягнення на його майно;
- дострокове погашення кредиту з припиненням договору шляхом передачі нерухомого майна кредиту в залік [29, с. 14-15].

Розглянувши підходи даних авторів, зроблено висновок, що банки у процесі роботи з проблемними кредитами можуть застосовувати два основні методи управління - реабілітацію і ліквідацію, а реструктуризація, яку виділяють деякі вчені, входить до складу етапів реабілітації, а також те, що дані методи належать до внутрішньобанківських методів. Зовнішні ж методи застосовуються у випадку неефективності превентивного внутрішньобанківського управління.

Спочатку розглянемо метод реабілітації, сутність якого полягає в розробці спільного з позичальником плану заходів щодо повернення кредиту. На основі

аналізу наукової літератури було виявлено, що процес реабілітації проблемного кредиту складається з декількох етапів (рис. 1.2).

Як видно з рис. 1.2, реабілітація починається зі швидкого виявлення будь-яких проблем, пов'язаних з кредитом, і причин їхнього виникнення. Для цього вивчаються: податкові декларації; судові позови для виявлення того, чи існують у позичальника інші невикплачені боргові зобов'язання; документація на заставу, особливо у випадках, коли є претензії, відмінні від претензій з боку банку [30, с. 193].

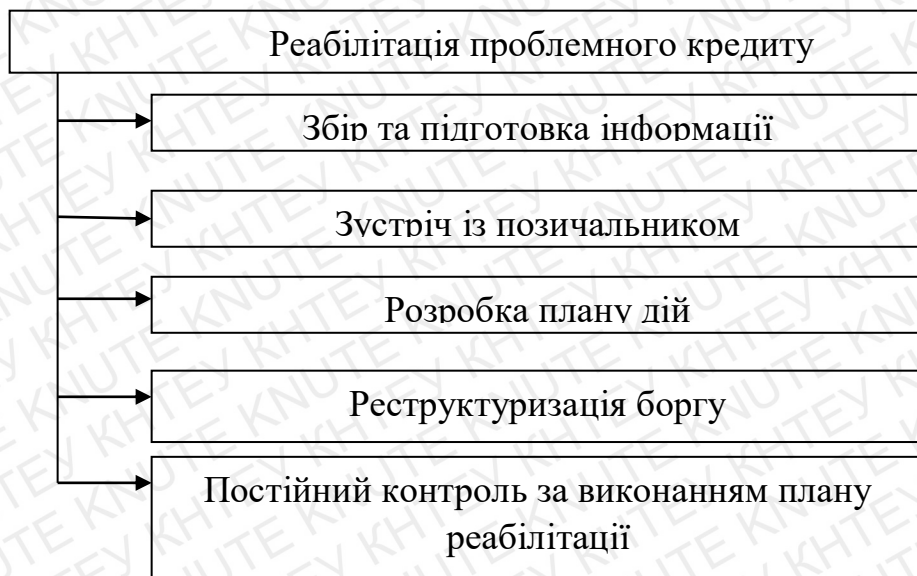


Рис. 1.2. Етапи реабілітації проблемного кредиту

Наступним етапом є зустріч з проблемним позичальником та обговорення можливих варіантів розв'язання питання. У процесі бесіди виявляють, чи готовий позичальник до подальшого співробітництва з банком та прийняття кардинальних, іноді болісних рішень, а також чи існує потенційна фінансова і матеріальна база для успішного їх упровадження. Працівники банку оцінюють якість, компетентність та чесність керівництва компанії боржника, відвідують підприємство і на місці оцінюють його майно та діяльність [31, с. 97].

Після визначення рівня ризику банку розробляється попередній план заходів з поліпшення роботи позичальника. Під час підготовки плану увага концентрується на аналізі структури балансу та складі грошових потоків,

детально перевіряються активи, вивчаються можливості їхнього ефективного використання [30, с. 193].

На рішення про стягнення або реструктуризацію проблемного кредиту можуть вплинути такі фактори [32, с. 25]:

- наявність інших кредиторів та розміри їхніх вимог до позичальника;
- реальна вартість бізнесу позичальника, включаючи вартість та ліквідність його активів, переданих банку під заставу;
- взаємозв'язок даного позичальника з іншими клієнтами банку;
- соціальна значущість позичальника;
- перспективи розвитку бізнесу позичальника в найближчому майбутньому;
- можливість продажу бізнесу позичальника або залучення нових стратегічних інвесторів.

Спочатку розглянемо реструктуризацію проблемного кредиту, сутність якої полягає в тому, що кредитор та позичальник змінюють умови користування кредитом та погашення заборгованості за ним, коректують та доповнюють умови забезпечення повернення кредиту, вносячи відповідні зміни та доповнення в кредитний договір та договір застави [29, с. 15]. В банківській практиці виокремлюють два види реструктуризації проблемної кредитної заборгованості, які відрізняються можливими причинами виникнення та цілями банку [33, с. 391].

Відповідно до дослідження К. М. Азізової та Є. О. Полтавської (рис. 1.3), реструктуризація кредитної заборгованості може бути комерційною, якщо метою банку є максимізація доходу від кредитної операції та збереження клієнта, та вимушеною, якщо банк прагне мінімізувати збиток від кредитної операції та скоротити термін ліквідації заборгованості.



Рис. 1.3 Види реструктуризації кредитної заборгованості

Джерело: побудовано автором на основі [34, с. 107]

На основі дослідження наукової літератури було виявлено, що банк може здійснювати реструктуризацію проблемної кредитної заборгованості за допомогою одного з викладених нижче способів або їх комбінації (таблиця 1.3).

Таблиця 1.3

Характеристика способів реструктуризації кредитної заборгованості банків

Способи реструктуризації	Характеристика способу
1. Пролонгація кредиту	Перенесення кінцевого терміну погашення за кредитним зобов'язанням на пізніші терміни
2. Кредитні канікули	Позбавлення боржника від виплати тіла кредиту на певний строк (6-9 місяців) з подальшим рівномірним розподілом суми на строк, що залишився, без зміни терміну користування кредитними коштами

Способи реструктуризації	Характеристика способу
3. Конверсія	Переведення залишкової суми кредиту в національну валюту за поточним курсом до закінчення терміну, передбаченого кредитною угодою
4. Тимчасове зниження відсоткової кредитної ставки	Зниження розміру відсоткової ставки (у межах 1 - 3 п. п.) на певний строк (зазвичай на кілька місяців) за умови, що позичальник достроково погашає більшу частину кредиту або додатково надає ліквідне забезпечення
5. Капіталізація заборгованості за кредитом	Переведення простроченого боргу в строковий кредит; розробка нового графіку виплат
6. Зміна схеми нарахування відсотків	Зміна схеми погашення боргу з класичної, за якої сума платежів за кредитом із часом зменшується, на анuitетну, яка передбачає погашення заборгованості рівними частинами протягом усього строку кредитування, або навпаки
7. Скасування пені та штрафних санкцій	Списання всієї суми нарахованої пені або штрафу при виникненні прострочення за боргом
8. Додаткове фінансування (наприклад, на завершальній стадії інвестиційного проекту)	Повне рефінансування залишкової і простроченої заборгованості за кредитом зі встановленням нового графіка погашення. В цьому випадку сума боргу збільшується на суму рефінансування, а розміри щомісячних платежів та збитків від реструктуризації розраховуються за вже розглянутими співвідношеннями

Джерело: побудовано автором на основі [34, с. 108]

Отже, можна зробити висновок, що ефективна організація управління проблемними кредитами банку набуває у даний час особливо важливого значення та необхідності розробки нових методологічних підходів до визначення оцінки проблемних кредитів як важливого елементу системи управління проблемними кредитами банку.

Розділ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАКТИКИ УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ КРЕДИТАМИ БАНКУ

2.1. Діагностика проблемної кредитної заборгованості в банківській системі України

Згідно з дослідженням «Doing Business», світовий рейтинг України за показником «розв'язання неплатоспроможності», що враховує, зокрема, ефективність стягнення коштів з неплатоспроможних підприємств, за минулий рік знизився з 148 позначки на 150. Згідно даних дослідження, із загальної суми проблемної заборгованості в Україні вдається повернути в середньому 7,5 %, у той час як у країнах Центральної Азії – 38 %, а в країнах ЄС, США, Австралії, Швейцарії, Норвегії, Японії – 73 %. При цьому середній термін стягнення проблемної заборгованості в Україні сягає майже трьох років, в той час як у Європі та США – трохи більше 1,5 років[36].

Загроза для фінансової стійкості банківської системи та фінансової безпеки держави в цілому від значного зростання частки непрацюючих кредитів в Україні проявляється двома шляхами. По-перше, позичальники припиняють обслуговування непрацюючих кредитів, внаслідок чого банки недоотримують значні суми нарахованих відсотків, що провокує поступове перевищення їх витрат над доходами. По-друге, банки зобов'язані формувати страхові резерви під непрацюючі кредити за рахунок поточних витрат, що також зменшує їх прибуток, іноді - у від'ємну зону. Обидві ці обставини обумовлюють збитковість як окремих банків, так і банківської системи в цілому в останні роки.

Комплекс проблем банківської системи, що стоїть на перешкоді активізації корпоративного кредитування. Хронічно збиткова, недостатньо капіталізована, виснажена багаторічною кризою, суттєво скорочена банківська система, що вкрай повільно відновлює втрачені депозити наразі не може бути

джерелом довгострокових і дешевих кредитних ресурсів для економіки, у першу чергу для корпоративного її сектору.

Внаслідок поточної кризи банківська система України втратила близько половини установ, відділень та працівників. Станом на 01.07.2018р. порівняно з 01.01.2014 р. кількість працюючих банків скоротилась зі 180 до 90 [37], відділень - з 19290 - до 9844, штатних працівників – з 247 до 136 тис. осіб . При цьому скорочення відділень (як внаслідок виведення з ринку неплатоспроможних банків, так і працюючими банками з метою оптимізації витрат) призвело до того, що окремі регіони України (Волинська, Рівненська, Тернопільська, Житомирська, Чернігівська, Кіровоградська та Луганська області) стали відчувати дефіцит «точок продажу» банківських продуктів, адже за показником кількості відділень на 10 тис. населення потрапили до категорії «слабка насиченість» [37].

Банки наразі мають лише два джерела формування ресурсів для подальшого надання їх у вигляді кредитів: власний капітал (власні кошти банку / акціонерів) та залучені кошти (поточні та строкові депозити підприємств і населення). При цьому основним джерелом зростання капіталу банків є прибуток. В умовах багаторічної збитковості банківської системи в цілому (за 2014 р. – 53,0 млрд. грн. , за 2016 р. – 66,6 млрд. грн., за 2018 р. – 159,4 млрд. грн. , за перше півріччя - 1,6 млрд. грн.) [37] її від’ємний фінансовий результат провокує поступове «проїдання» банками власного капіталу, внаслідок чого власний капітал банківської системи України за 2014 р. скоротився зі 193 до 148 млрд. грн. , за 2015 р. – до 104 млрд. грн. Лише заходи держави в особі НБУ, спрямовані на відновлення капіталізації банківської системи шляхом підвищення вимог до мінімального статутного капіталу банків призвели до поступового збільшення показника власного капіталу банківської системи до 124 млрд. грн. на 01.01.2017р. та 140 млрд. грн. станом на 01.07.2018р.

Показники кредитної діяльності комерційних банків України за 2008-2018 роки наведені на рис. 2.1.

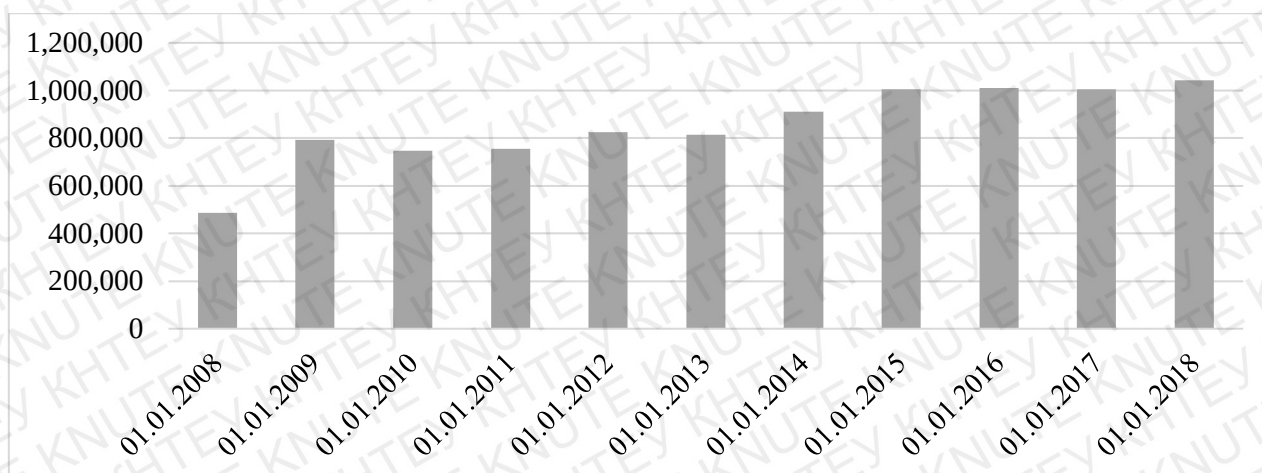


Рис. 2.1. Динаміка розміру наданих кредитів банків за 2008-2018 роки

Джерело: дані Національного банку України

Дані рис. 2.1 підтверджують стрімке зростання обсягів кредитування у період, що передував фінансово-економічній кризі. У 2008 р. темп росту виданих вітчизняними банками кредитів становив 163,2 % до попереднього періоду, що в абсолютному вимірі становить 792244 млн. грн. у 2008 р. до 485368 млн. грн. у 2007 р. З настанням фінансово-економічної кризи, обсяги кредитування дещо знизились. Так, 2009 р. характеризувався зменшенням темпу зростання обсягу наданих кредитів на 5,7% щодо рівня 2008 р. Останніми роками обсяги наданих банками кредитів залишаються на досить стабільному рівні. Окрім цього, кредити, видані протягом останніх років, відповідають більш жорстким вимогам платоспроможності позичальників. Економічні негаразди, що відчули на собі контрагенти банківських установ з настанням фінансово-економічної кризи, негативно вплинули на структуру активів банківських установ, призвели до погіршення якості кредитних портфелів, до зростання простроченої заборгованості за кредитами.

Розмір наданих кредитів банків у 2015-2018 рр. стабілізувався та становив близько 1 000 млн. грн. з незначними коливаннями. 01.01.2015 р. – 1 006 358 тис. грн. ; 01.01.2016 р. – 1 009 768 тис. грн. ; 01.01.2017 р. – 1 005 923 тис. грн; 01.01.2018 р. – 1 042 798 тис. грн. [37].

За результатами аналізу статистичних даних Національного банку України, станом на 1 січня 2018 року активи банківської системи за

вирахуванням сформованих резервів становили 1 336 358 млн. грн., збільшилися на 110,19% (або на 123 546 млн. грн.) у порівнянні з показниками початку 2017 року (рис. 2.2).



Рис. 2.2. Показники кредитної діяльності банків за 2015-2018 роки

Джерело: дані Національного банку України

Протягом досліджуваного періоду частка кредитів у активах комерційних банків збільшилася у 2015 р. до 80%, що свідчить про зменшення інших частки інших активів та скорочення активності за іншими напрямками вкладання банківських коштів. Зменшилася частка таких активів: кошти в інших банках, цінні папери, які обліковуються за справедливою вартістю та амортизованою собівартістю, інвестиції в асоційовані та дочірні компанії, інвестиційна нерухомість, основні засоби та нематеріальні активи, інші активи.

Аналізуючи дані про розмір прострочених кредитів, можна зробити висновок, що обсяг простроченої заборгованості стрімко зростає. Так, прострочена заборгованість за кредитами у 2007 р. становила 6357 млн. грн., а аналогічний показник у 2010 р. вже досяг рівня 84851 млн. грн., тобто збільшився в 13,3 рази. При цьому сума наданих кредитів за аналогічний період зросла лише у 1,6 рази. Необхідно зазначити, що найбільш активно обсяг простроченої заборгованості зростає у 2008–2009 рр., коли приріст цього показника становив 283,4% та 388,2% відповідно. У 2010 р. темпи зростання

простроченої заборгованості знизились і встановились на рівні 121,3%. Починаючи з 2011 р., обсяг простроченої заборгованості щодо рівня попереднього періоду став знижуватись і складав 93,4% та 91,5% у 2011 та 2012 рр. відповідно, а у 2013 р. збільшився і становив 97,4%.

Незадовільна якість наданих банками кредитів загрожувала стабільності банківської системи ще до трагічних подій зими 2013-2014 рр., анексії Криму, початку збройного конфлікту на сході країни, обвальної девальвації гривні та загострення банківської кризи. Проте сукупна кумулятивна дія зазначених подій призвела до подальшого загострення проблеми якості кредитного портфеля банківської системи та зростання значення даного індикатора до позначки 24,2% станом на 01.01.2018 р. Починаючи з травня 2017 р. НБУ почав публікувати статистику непрацюючих кредитів (NPL), розрахованих за новими правилами на основі загальноприйнятих у світі стандартів. Зміни до категорій активів банків були введені Постановою Правління НБУ № 351 від 30.06.2016р. «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями».

Зокрема, було запроваджено поняття «непрацюючі активи / кредит», що є максимально близьким до загальноприйнятого у світовій практиці поняття «non-performing exposures / loan» (NPE / NPL).

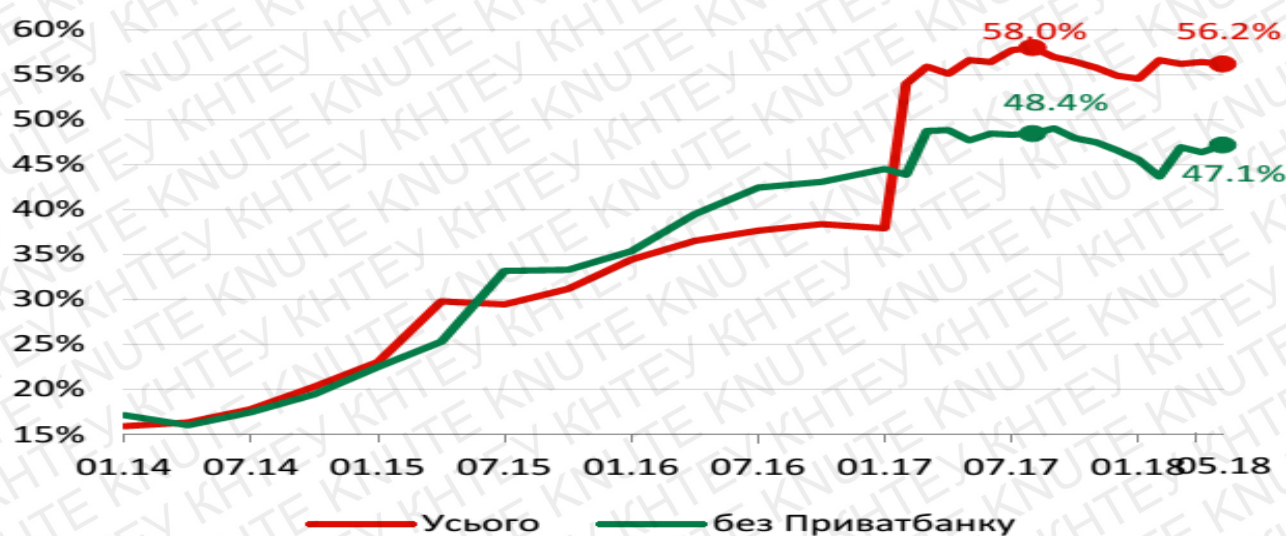


Рис. 2.3. Частка непрацюючих кредитів в комерційних банках України

Джерело: дані Національного банку України

Частка непрацюючих кредитів досягла максимального значення в липні 2017 року та зменшилася протягом другого півріччя. Проте в січні 2018 року вона збільшилася на 2 в.п. Причина - статистичний ефект від зміни плану рахунків: частину нарахованих, але не сплачених процентних доходів перенесено на рахунки резервів. Зазначені зміни повинні забезпечити точнішу статистику рівня MP1. У підсумку обсяг загальних та непрацюючих активів одноразово зріс, а чисті активи не змінилися. Інший фактор тимчасового зростання MP1 - зниження курсу гривні на початку року, що призвело до зростання валютної складової в кредитному портфелі, а вона має нижчу якість. Ретроспективний розрахунок частки непрацюючих кредитів на основі нового плану рахунків показує, що історичний максимум цього показника був би приблизно на 1 в.п. вищий – майже 59%.

Тенденція до поступового скорочення рівня NPL зберігається, хоча темп низький. Частка NPL зменшується переважно завдяки новому кредитуванню та зростанню загального кредитного портфеля. У грошовому вимірі обсяг непрацюючих кредитів майже не змінився та наприкінці квітня становив 629 млрд. грн. (еквівалент 24 млрд. дол.)

За критерієм прострочки на понад 90 днів визнано непрацюючими більше ніж 80% кредитів. Для більшості галузей майже всі NPL пов'язані з цим фактором. Лише для сільського господарства переважає додатковий фактор дефолту: сформований за ним резерв становить понад 50% непрацюючого боргу.

3 квітня 2018 року запроваджено оновлену модель оцінювання кредитного ризику позичальників – юросіб. Як і очікувалося, це призвело до зміщення розподілу кредитного портфеля за класами якості ліворуч, тобто в бік поліпшення. Частка кредитного портфеля у 1 – 5 класах зросла на 2.5 в.п. Водночас частина кредитного портфеля мігрувала з 8 до 9 класу, оскільки нова редакція Постанови № 351 передбачає, що для кредитів з ознаками високого кредитного ризику клас автоматично понижується до 9-го, а не 8-го як було раніше.

Обсяги активних операцій та частка непрацюючих активів у розрізі видів кредитів наведено у додатку В.

Фінансові класи визначені відповідно до правил Постанови НБУ № 351 від 30.06.2016. Дефолтним (з вірогідністю дефолту 100%), або непрацюючим кредитом вважається 10 клас для юридичної особи та 5 клас для фізичної.

У першу чергу варто визначити комерційні банки, що мають найвищий абсолютних розмір непрацюючих кредитів за кредитами фізичних осіб станом на початок 2018 р.: ПАТ КБ «Приватбанк» (26 889 291 тис грн), ПАТ «Укрсоцбанк» (25 726 204 тис грн), АБ «Укргазбанк» (4 720 615 тис грн), АТ «Райффайзен Банк Аваль» (4 609 604 тис грн), АТ «УкрСиббанк» (4 678 558 тис грн), АТ «ОТП БАНК» (4 217 916 тис грн), АТ «Ощадбанк» (3 538 316 тис грн), такий розмір непрацюючих кредитів можна пояснити великими розмірами активних операцій банків та розмірами сформованих кредитних портфелів.

До комерційних банків, що мають найвищий абсолютних розмір непрацюючих кредитів за кредитами юридичних осіб станом на початок 2018р.: ПАТ КБ «Приватбанк» (209 318 118 тис грн), АТ «Ощадбанк» (76 988 283 тис грн), АТ «Укрексімбанк» (68 019 216 тис грн), ПАТ «Промінвестбанк» (32 181 320 тис грн), ПАТ «СБЕРБАНК» (27 309 059 тис грн), ПАТ «ВТБ БАНК» (16 313 524 тис грн), ПАТ «Укрсоцбанк» (10 946 558 тис грн), ПАТ КБ «Фінансова ініціатива» (10 288 558 тис грн).

Частка непрацюючих кредитів, наданих фізичним та юридичним особам, комерційними банками України (ТОП-20 за розміром активів) станом на 01.09.2017 та 01.01.2018 рр. наведена у табл. 2.1 За даними НБУ та проведених розрахунків можна стверджувати про критичний рівень непрацюючих кредитів, наданих фізичним особам у 2017 р. у АТ «Укрексімбанк», ПАТ «Сбербанк», ПАТ «Укрсоцбанк», ПАТ «Промінвестбанк», АТ «Прокредит банк», ПАТ «ВТБ БАНК», протягом досліджуваного періоду стан платоспроможності позичальників погіршився у ПАТ «Альфа-банк» та ПАТ «ІНГ Банк Україна».

Частка непряцюючих кредитів, наданих юридичним особам у 2017 р. на рівні більше 75% був притаманний ПАТ КБ «Приватбанк» та ПАТ «ВТБ БАНК», до кінця року долучився АТ «Прокредит банк».

Таблиця 2.1

Частка непрацюючих кредитів, наданих фізичним та юридичним особам, станом на 01.09.2017 та 01.01.2018 рр.

	Найменування	01.09.2017		01.01.2018	
		Фізич. особи	Юридич. особи	Фізич. особи	Юридич. особи
	Класи	5	10	5	10
1	ПАТ КБ "Приватбанк"	37,21	98,60	46,73	98,77
2	АТ "Ощадбанк"	47,79	65,09	49,39	64,02
3	АТ "Укресімбанк"	85,84	64,92	86,01	59,49
4	АБ "Укргазбанк"	77,96	13,95	50,73	70,61
5	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	70,59	17,74	50,68	10,69
6	ПАТ "ПУМБ"	47,63	21,52	68,64	3,94
7	АТ "УкрСиббанк"	55,29	16,30	18,66	15,05
8	ПАТ "Альфа-банк"	30,33	22,02	90,05	8,35
9	ПАТ "Сбербанк"	89,14	54,62	97,60	43,33
10	ПАТ "Укрсоцбанк"	90,37	63,35	93,70	65,67
11	ПАТ "Креді Агріколь Банк"	11,58	20,98	4,43	49,54
12	АТ "ОТП БАНК"	55,37	31,74	89,66	51,34
13	ПАТ "Промінвестбанк"	83,65	72,12	100,00	75,28
14	Акціонерний банк"Південний"	56,32	11,31	70,68	13,91
15	ПАТ "Сітібанк"	32,18	0,07	52,07	7,18
16	АТ "Прокредит банк"	97,83	1,60	95,44	86,62
17	ПАТ "ВТБ БАНК"	99,56	95,65	99,90	93,43

		01.09.2017		01.01.2018	
	Найменування	Фізич. особи	Юридич. особи	Фізич. особи	Юридич. особи
	Класи	5	10	5	10
18	ПАТ "Кредобанк"	14,27	7,81	71,91	38,42
19	АТ "Таскомбанк"	26,42	18,60	29,20	13,73
20	ПАТ "ІНГ Банк Україна"	74,65	16,16	97,71	2,12

Джерело: дані Національного банку України

Отже, у результаті проведених досліджень визначено, що діяльність банків у сфері кредитування протягом останніх трьох років не є успішною. Банки не можуть пристосуватися до кризового стану в країні та постійної нестабільності у політичній та економічній сфері. Обсяг кредитного портфеля банків відносно активів збільшується, але реальна його величина скорочується, що пов'язано зі зниженням якості кредитного портфеля. Це в свою чергу призводить до зниження дохідності кредитних операцій банків та зростання рівня кредитного ризику, бо значна частка активів акумулюється у вигляді резервів на покриття збитків.

2.2. Аналіз проблемної кредитної заборгованості банку та його конкурентів

Публічне акціонерне товариство «Ідея Банк», скорочено - АТ «Ідея Банк» зареєстрований в Україні та є резидентом України. Станом на 31 грудня 2017 року материнською компанією Банку є ГЕТІН ХОЛДІНГ СПУЛКА АКЦІЙНА (Польща) («Гетін Холдінг С.А.», яка прямо володіє 99,5878 % статутного капіталу Банку (31 грудня 2016: прямо - 99,5878%) [38].

Банк працює на ринку України вже 28 років та входить до складу однієї з найбільших у Східній та Центральній Європі фінансових груп - Getin Holding

С.А, Республіка Польща. Банк був створений у формі Товариства з обмеженою відповідальністю «Комерційний банк розвитку лісової та деревообробної промисловості Прикарпаття «Прикарпатлісбанк» у 1989 році. У 1995 році Товариство з обмеженою відповідальністю «Комерційний банк розвитку лісової та деревообробної промисловості Прикарпаття «Прикарпатлісбанк» було перереєстровано у Відкрите акціонерне товариство «Акціонерний комерційний банк «Прикарпаття».

У 2007 році Відкрите акціонерне товариство «Акціонерний комерційний банк «Прикарпаття» було перереєстровано у Відкрите акціонерне товариство «Плюс Банк», яке у відповідності до змін у законодавстві України, що набрали чинності у 2009 році було перереєстровано у Публічне акціонерне товариство «Плюс Банк». У 2011 році Публічне акціонерне товариство «Плюс Банк» було перейменовано у акціонерне товариство «Ідея Банк», відповідно до рішення Загальних Зборів Акціонерів Банку (протокол від 11 серпня 2011 року №35) [39].

Основна діяльність Банку включає комерційні банківські операції та обслуговування фізичних та юридичних осіб в Україні. Банк здійснює діяльність на підставі ліцензії №96, виданої Національним банком України (НБУ) 4 листопада 2011 року та Генеральної ліцензії на здійснення валютних операцій №96 від 03.02.2012 року. Ці ліцензії дають Банку право здійснювати банківські операції, у тому числі і валютні операції. Діяльність Банку регулюється Національним банком України,

Станом на 31 грудня 2017 року Банк має 82 відділення, як і розташовані в Україні. АТ «Ідея Банк» входить до групи банків, що належать до іноземних банківських груп та має статус ощадного банку[39].

Станом на 31 грудня 2017 року АТ «Ідея Банк» перебував на 32 позиції за розміром активів, власного капіталу та зобов'язань, що становили 3580 млн. грн. Динаміка абсолютних та відносних показників кредитів та заборгованості клієнтів ПАТ «Ідея Банк» у 2015-2017 рр. наведено на рис. 2.4.

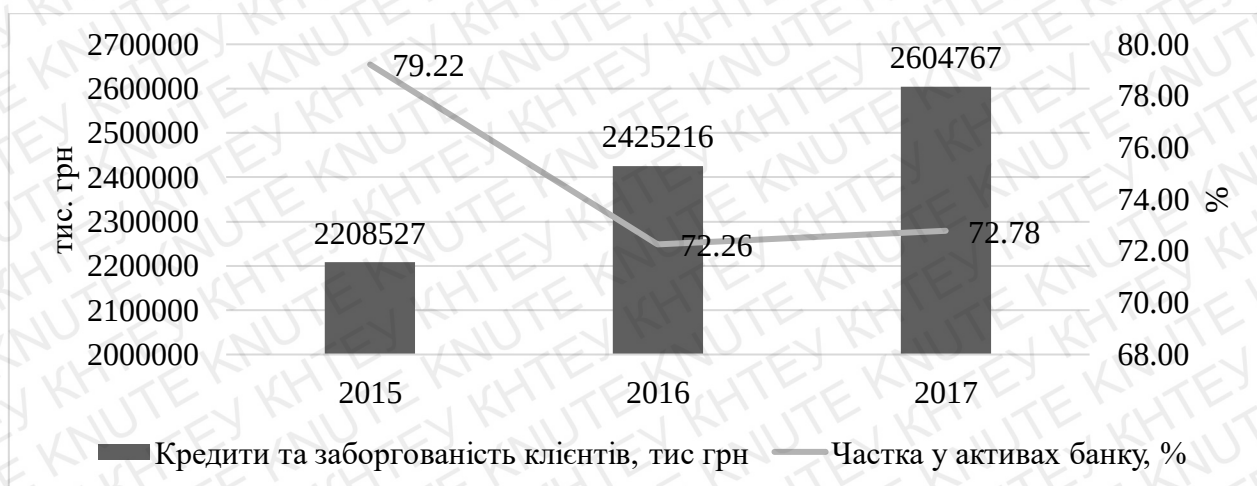


Рис. 2.4. Динаміка розміру кредитів АТ «Ідея Банк» у 2015-2017 рр.

Джерело: дані АТ «Ідея Банк»

За даними фінансової звітності АТ «Ідея Банк» у 2015-2017 рр. можна стверджувати про позитивну динаміку абсолютного розміру кредитного портфеля комерційного банку та щорічне його збільшення. У 2016 р. загальний розмір кредитів збільшився на 9,81%, що становило 216689 тис. грн., проте вже 20017 р. збільшення уповільнилося і становило 7,40% або 179551 тис. грн.

Динаміка частки кредитів у активах комерційного банку свідчить про різке зменшення вагомості кредитів у 2016 р., внаслідок зменшення частки кредитів з 79,22 % до 72,26%. Проте у 2017 р. частка кредитів у структурі активів АТ «Ідея Банк» підвищилася до 72,78%, перевищуючи частки таких банківських активів: грошові кошти та їх еквіваленти (8,32 %), цінні папери в портфелі банку до погашення (11,33 %), основні засоби та нематеріальні активи (3,49 %) та ін.

Для порівняння позиції АТ «Ідея Банк» з кредитування на банківському ринку України обрано інші дев'ять комерційних банків, що мають найбільші розміри активів (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка розміру кредитів комерційних банків України у 2015-2017 рр.

	Кредити та заборгованість клієнтів, тис. грн.			Частка кредитів у активах банку, %		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017
ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"	177810 481	54 671 231	38 117 628	67,13	25,01	14,71
АТ "ОЩАДБАНК"	65 687 093	66 194 469	74 502 538	41,21	31,33	31,81
АТ "Укрексімбанк"	55 038 772	58 426 564	67 581 286	38,96	36,44	39,52
АБ "УКРГАЗБАНК"	14 029 078	20 351 584	33 621 914	33,76	37,75	48,53
АТ "Райффайзен Банк Аваль"	25 269 359	28 003 966	37 795 070	49,32	50,01	52,41
АТ "Ідея Банк"	2 208 527	2 425 216	2 604 720	79,22	72,26	72,77

Джерело: дані Національного банку України

Резюмуючи табл. 2.2 можна зробити висновок, що розмір кредитного портфеля АТ «Ідея Банк» у десятки разів менший від кредитного портфеля провідних банків держави: у 2015 р. менший у 80 разів (проти ПАТ КБ «Приватбанк», 177 810 481 тис. грн.), у 2016 р. – 27 разів (проти АТ «Ощадбанк», 66 194 469 тис. грн.), у 2017 р. – 29 разів (проти АТ «Ощадбанк», 74 502 538 тис грн.). Дослідження кредитів комерційних банків України у 2015-2017 рр. дає можливість здійснити розподіл сукупності за напрямом динаміки зміни загального розміру кредитів та заборгованості. До комерційних банків для яких характерним є збільшення кредитного портфеля належать АТ «Ощадбанк» (13,42 %), АТ «Укрексімбанк» (22,79 %), АБ «Укргазбанк» (139,66 %), АТ «Райффайзен Банк Аваль» (49,57 %), АТ «Ідея Банк» (17,94 %).

Відповідно, зменшення кредитного портфеля мало місце у ПАТ КБ «Приватбанк» (-78,56%).

Частка кредитів у активах комерційних банків України у 2015-2017 рр. коливалася на рівні, суттєво нижчому від рівня ПАТ «Ідея Банк», що свідчить про активне використання комерційними банками дохідного потенціалу інших активів та неможливість ПАТ «Ідея Банк» реалізовувати інші активні операції. Середній рівень частки кредитів у активах ПАТ «Ідея Банк» становив близько 75%, проти 35% у АТ «Ощадбанк», 36% – ПАТ КБ «Приватбанк», 38% – АТ «Укрексімбанк», 40% – АБ «Укргазбанк», 50% – АТ «Райффайзен Банк Аваль».

Таким чином, слід відзначити, що показники кредитування ПАТ «Ідея Банк» в частині розмірів кредитного портфеля та частки кредитів у активах не відповідають загальній тенденції розвитку банківської системи України у 2015-2017 рр.

Для кредитування фізичних та юридичних осіб АТ «Ідея Банк» використовував сукупність кредитних продуктів. АТ «Ідея Банк» пропонує кредити та овердрафти для юридичних осіб, мікрокредити для ФОП, що дозволяє суб'єктам господарювання отримати кредитні кошти на вигідних умовах та в максимально швидкі терміни.

Мікрокредит для ФОП – це кредит готівкою на розвиток бізнесу від 10 000 грн. до 300 000 грн. Кошти отриманні в рамках кредитної програми можуть бути використані на власний розсуд - придбати додаткове обладнання, збільшити обороти, провести ремонт устаткування чи торгівельних приміщень, придбати транспорт чи погасити заборгованість в інших банках.

Для фізичних осіб АТ «Ідея Банк» надає можливість взяти кредит готівкою на будь-які потреби: на покупку техніки чи авто, на ремонт житла, на весілля чи реалізацію давньої мрії. ПАТ «Ідея Банк» надає можливість отримати кредит без довідок про доходи на суму до 200 тис грн, на термін до 5 років лише за 15 хвилин. Послуга «Кредити готівкою» доступна: Київ, Львів, Харків, Одеса та в інших містах України.

Динаміка розміру кредитів АТ «Ідея Банк» у 2015-2017 рр. визначено у табл. 2.3, а структура – рис. 2.4. Протягом 2015-2017 рр. відбулися значні зміни у тенденції формування кредитного портфеля, у першу чергу, за рахунок зміни пріоритетів у кредитуванні та кредитній політиці. Так, порівняння абсолютних показників свідчить про збільшення кредитів, що надані фізичним особам – підприємцям на 4,80%, що становило 18 тис. грн. , кредитів, що надані фізичним особам на поточні потреби на 112,57%, що становило 1558432 тис. грн. , що підтверджує пріоритетність кредитування фізичних осіб.

Таблиця 2.3

Динаміка розміру кредитів АТ «Ідея Банк» у 2015-2017 рр.

Показники	2015	2016	2017	Абсолютне відхилення, тис. грн.		Відносне відхилення, %	
				2016/ 2015	2017/ 2016	2016/ 2015	2017/ 2016
Кредити, що надані юридичним особам	626802	609804	235124	-16998	-374680	-2,71	-61,44
Кредити, що надані фізичним особам - підприємцям	375	385	393	10	8	2,67	2,08
Іпотечні кредити фізичних осіб	9360	2671	2652	-6689	-19	-71,46	-0,71

Показники	2015	2016	2017	Абсолютне відхилення, тис. грн.		Відносне відхилення, %	
				2016/ 2015	2017/ 2016	2016/ 2015	2017/ 2016
Кредити, що надані фізичним особам на поточні потреби	1384451	1895581	2942883	511130	1047302	36,92	55,25
Інші кредити, що надані фізичним особам	372231	233529	166188	-138702	-67341	-37,26	-28,84
Усього кредитів	2393219	2741970	3347240	348751	605270	14,57	22,07
Резерв під знецінення кредитів	-184692	-316754	-742473	-132062	-425719	71,50	134,40
Усього кредитів за мінусом резервів	2208527	2425216	2604767	216689	179551	9,81	7,40

Джерело: дані АТ «Ідея Банк»

Одночасно, кредити, що надані юридичним особам зменшилися на 62,49 %, що становило 391678 тис. грн. , а також іпотечні кредити фізичних осіб – 71,67% та 6708 тис. грн. , відповідно. Структура кредитів та заборгованості АТ «Ідея Банк» свідчить про структурні зміни у напрямі посилення ролі

кредитування фізичних осіб на поточні потреби. Частка таких кредитів збільшилася до 87,92%, що переконує у дотриманні обраної стратегії.

Структура наданих кредитів комерційних банків України станом на 01.01.2018 р., дає можливість зробити висновок про подібність структури кредитного портфеля АТ «Ідея Банк» лише кредитного портфеля ПАТ КБ «Приватбанк».

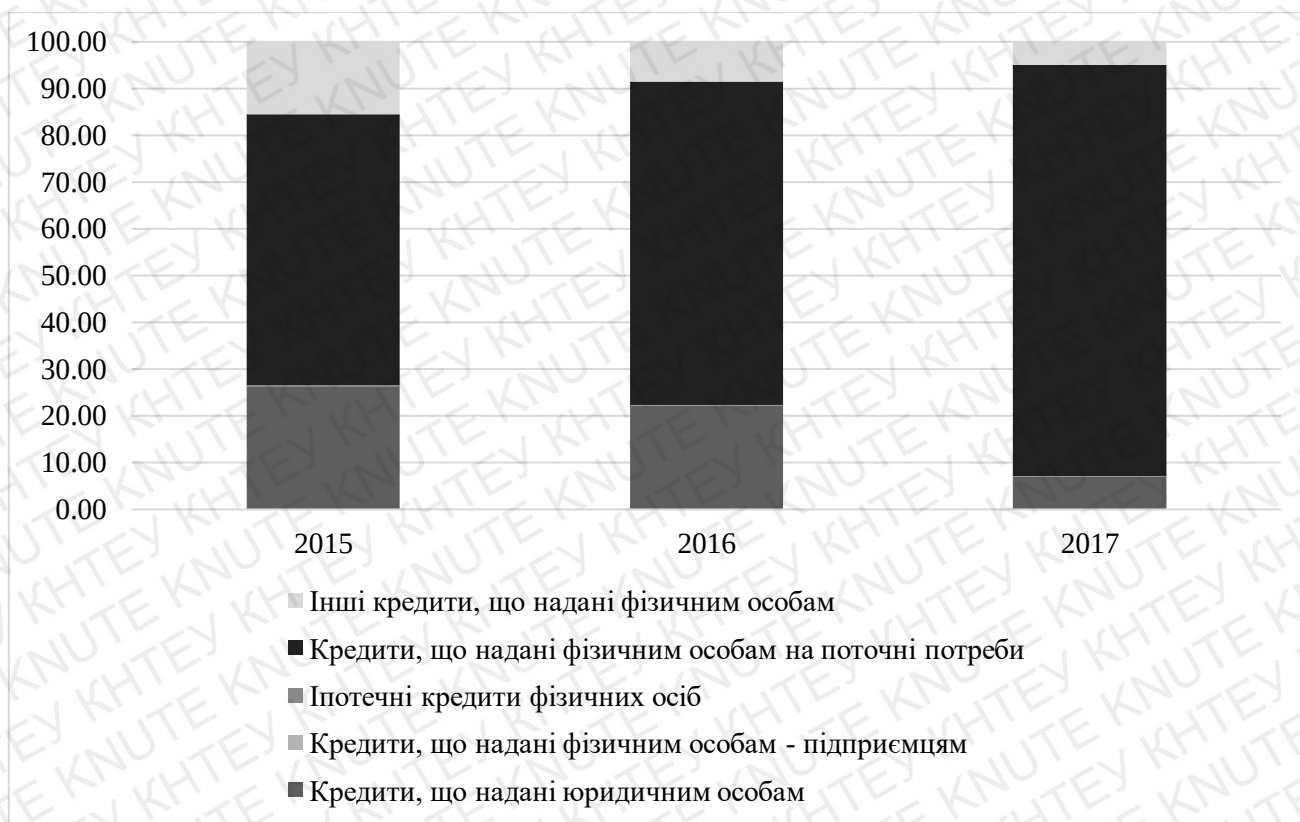


Рис. 2.5. Структура кредитів та заборгованості АТ «Ідея Банк», %

Джерело: дані АТ «Ідея Банк»

Для більшості досліджуваних комерційних банків (АТ «Ощадбанк», АТ «Укрексімбанк», АБ «Укргазбанк», АТ «Райффайзен Банк Аваль») пріоритетним напрямом кредитування виступають юридичні особи. Таким чином, підтверджуємо невідповідність структури кредитного портфеля АТ «Ідея Банк» загальному стану кредитного портфеля в Україні.

Якість кредитів АТ «Ідея Банк» передбачає визначення вчасності їх поверненості, аналіз динаміки та структури кредитів АТ «Ідея Банк» наведено у табл. 2.4 та 2.5. Непрострочені кредити та не знецінені кредити АТ «Ідея Банк»

становили у 2015 р. близько 90% всіх кредитів, що свідчить про високу якість кредитного портфелю, проте щороку зменшувалася частка таких кредитів. У 2016 р. зменшилася до 83,52%, у 2017 р. до 75,17%. Таким чином, досліджуваний банк втрачав саме частку непрострочених кредитів, що становлять основу фінансової стійкості банку та його процентних доходів.

Таблиця 2.4

Динаміка якості кредитів АТ «Ідея Банк» у 2015-2017 рр., тис. грн.

	2015	2016	2017
Непрострочені та не знецінені:	2138870	2290119	2516237
Великі позичальники з кредитною історією більше 2 років:			
Нові великі позичальники:			
Кредити середнім компаніям	91883	60158	62255
Кредити малим компаніям	520914	486464	167083
Кредити фізичним особам	1526073	1743497	2286899
Прострочені та не знецінені:	122466	83697	9234
Із затримкою платежу до 31 днів			4438
Із затримкою платежу від 32 до 92 днів	11739		2215
Із затримкою платежу від 93 до 183 днів	9008	294	1781
Із затримкою платежу від 184 до 365/366 днів	9222	242	204
Із затримкою платежу більше ніж 365/366 днів	15332	83161	81866
Знецінені кредити, які оцінені на індивідуальній основі:	77165	368154	738,663
Із затримкою платежу до 31 днів	131883	162522	230416
Із затримкою платежу від 32 до 92 днів	7716	13687	11545
Із затримкою платежу від 93 до 183 днів	15332	27486	110931
Із затримкою платежу від 184 до 365/366 днів	77165	5875	151719
Із затримкою платежу більше ніж 365/366 днів	131883	35401	130147
Загальна сума кредитів до вирахування резерв	Продовження таблиці 2.4		
	2015	2016	2017

Резерв під знецінення за кредитами	(184692)	(316754)	(742473)
Усього кредитів за мінусом резервів	2208327	2425216	2604767

Джерело: дані АТ «Ідея Банк»

Структура непрострочених кредитів за категоріями позичальників змінилася у напрямі збільшення частки кредитів фізичних осіб з 63,77 % у 2015 р. до 68,32 % у 2017 р. Найбільшого зменшення у структурі непрострочених кредитів зазнали кредити малим компаніям, їх частка зменшилася у чотири рази: з 21,77 % у 2015 р. до 4,99 % у 2017 р., що пов'язано зі зменшенням кредитування малого бізнесу та фізичних осіб-підприємців. Зі зменшенням частки непрострочених кредитів (на 14,2 % за досліджуваний період) та не знецінених кредитів (на 4,84 % за досліджуваний період), одночасно збільшується частка знецінених кредитів, які оцінені на індивідуальній основі, що свідчить про різке погіршення якості кредитного портфеля.

У 2016 р. частка знецінених кредитів збільшилася у 4 рази, що свідчить про різке погіршення кредитного портфеля та кредитного ризику. У 2017 р. тенденція до збільшення частки знецінених кредитів мала місце, проте темп росту становив близько 2, що свідчить про уповільнення збільшення частки знецінених кредитів.

Таблиця 2.5

Структура якості кредитів АТ «Ідея Банк» у 2015-2017 рр., %

	2015	2016	2017
Непрострочені та не знецінені:	89,37	83,52	75,17
Великі позичальники з кредитною історією більше 2 років	0,00	0,00	0,00
Нові великі позичальники	0,00	0,00	0,00
Кредити середнім компаніям	3,84	2,19	1,86
Кредити малим компаніям	21,77	17,74	4,99
Кредити фізичним особам	Продовження таблиці 2.5		
	2015	2016	2017

Прострочені та не знецінені:	5,12	3,05	0,28
Із затримкою платежу до 31 днів	0,00	0,00	0,13
Із затримкою платежу від 32 до 92 днів	0,49	0,00	0,07
Із затримкою платежу від 93 до 183 днів	0,38	0,01	0,05
Із затримкою платежу від 184 до 365/366 днів	0,39	0,01	0,01
Із затримкою платежу більше ніж 365/366 днів	0,64	3,03	2,45
Знецінені кредити, які оцінені на індивідуальній основі	3,22	13,43	22,07
Із затримкою платежу до 31 днів	5,51	5,93	6,88
Із затримкою платежу від 32 до 92 днів	0,32	0,50	0,34
Із затримкою платежу від 93 до 183 днів	0,64	1,00	3,31
Із затримкою платежу від 184 до 365/366 днів	3,22	0,21	4,53
Із затримкою платежу більше ніж 365/366 днів	5,51	1,29	3,89
Загальна сума кредитів до вирахування резервів	100,00	100,00	100,00

Джерело: дані АТ «Ідея Банк»

Порівняння якості кредитів АТ «Ідея Банк» проведемо з іншими двома вітчизняними комерційними банками – ПАТ КБ «Приватбанк» [40] та АТ «Ощадбанк» [41] (табл. 2.6), що оприлюднили аналогічну інформацію (інші попередньо досліджувані банки такої інформації не оприлюднили). Структура кредитного портфеля ПАТ КБ «Приватбанк» характеризується переважанням знецінених кредитів, частка яких становила 90,60 % у 2016 р. та 85,53 % у 2017 р., що свідчить про незадовільний рівень управління кредитними ризиками. Варто відмітити наявність незадовільних структурних змін у 2017 р., коли основна складова знецінених кредитів змінилася з не прострочених, але знецінених з часткою 77,64 % на знецінені кредити із затримкою платежу більше ніж 365/366 днів – 56,32 %. У 2016-2017 рр. збільшилися розміри та частка непрострочених та не знецінених кредитів, що становили 20 075 та

32 586 млн. грн., частка їх також збільшилася з 8,8 % до 13,74 %, відповідно, проте якість кредитного портфеля залишилася незадовільною.

Отже, на основі аналізу проблемної кредитної заборгованості АТ «Ідея Банк» у 2015-2017 рр. та його конкурентів можна стверджувати про нарощення банком проблемної заборгованості за зміни частини кредитів з непрострочених на знецінені кредити, які оцінені на індивідуальній основі з терміном затримки найчастіше до 31 днів, від 184 до 365/366 днів, більше ніж 365/366 днів. У 2017 р. тенденція до збільшення обсягів проблемних кредитів у банківській системі України залишилася незмінною, а частка NPL у загальній сумі наданих кредитів за чотири місяці 2017 р. збільшилася з 54,0% до 56,4%. Частка проблемних кредитів, наданих корпоративному сектору, збільшилася з 52,6% до 56,6%, бюджетним установам – з 12,0% до 18,8%, а міжбанківських кредитів – з 4,6% до 11,9%. Стан проблемної заборгованості та якості кредитного портфеля ПАТ «Ідея Банк» був гіршим, ніж в інших комерційних банках.

2.3 Дослідження системи управління проблемною кредитною заборгованістю в банку

АТ «Ідея Банк» здійснює комплексне управління ризиками, що обумовлено політикою Банку, яка щороку переглядається та затверджується Правлінням. Ліміти ризиків встановлюються для кредитного ризику, ринкового ризику та ризику ліквідності. Рівень ризику утримується у межах затверджених лімітів.

Кредитний ризик АТ «Ідея Банк» передбачає ризик невиконання позичальником (контрагентом банку) зобов'язань за кредитними операціями своєчасно та у повному обсязі.

Управління кредитним ризиком передбачає досягнення наступних цілей:

- формування безпечного кредитного портфеля, здійснюючи при цьому активну кредитну діяльність, яка має на меті отримання доходу;
- обмеження розміру втрат в результаті реалізації заходів по

утриманню кредитного ризику на прийнятному для Банку рівні.

Політика управління кредитним ризиком передбачає виконання поставлених цілей та завдань за рахунок застосування певного набору методів та інструментів управління кредитним ризиком, які дозволяють виявляти кредитні ризики на етапі прийняття кредитного рішення, контролювати їх рівень в процесі проведення моніторингу позичальника та кредитного портфеля Банку, прогнозувати можливий рівень кредитного ризику на перспективу та знаходити способи його оптимізації та мінімізації.

Для запобігання критичних втрат внаслідок виникнення кредитного ризику Банком здійснюється постійний контроль дотримання нормативних значень кредитного ризику, встановлених НБУ.

Станом на 31 грудня 2017 року норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7), який визначається як співвідношення суми всіх вимог банку до контрагента або групи пов'язаних контрагентів та всіх фінансових зобов'язань, наданих банком щодо контрагента або групи пов'язаних контрагентів, до регулятивного капіталу становив 10,83% при нормативному значенні не більше 25%. Протягом першої половини 2018 р. норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) зменшився до 7,50% (рис. 2.7)



Рис. 2.7. Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) станом на 01.06.2018 р.

Джерело: дані Національного банку України

За даними рис. 2.7 слід відмітити виконання АТ «Ідея Банк» норматива максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента, який у три рази був меншим нормативного значення. Перевищення такого значення було притаманне лише для АТ «Укресімбанк».

Станом на 31 грудня 2017 року норматив великих кредитних ризиків (Н8), який визначається як співвідношення суми всіх великих кредитних ризиків щодо контрагентів, груп пов'язаних контрагентів, усіх пов'язаних з банком осіб, до регулятивного капіталу становив 10,83% при нормативному значенні не більше 800%. Протягом першої половини 2018 р. норматив Н8 зменшився до 7,50% (рис. 2.8).

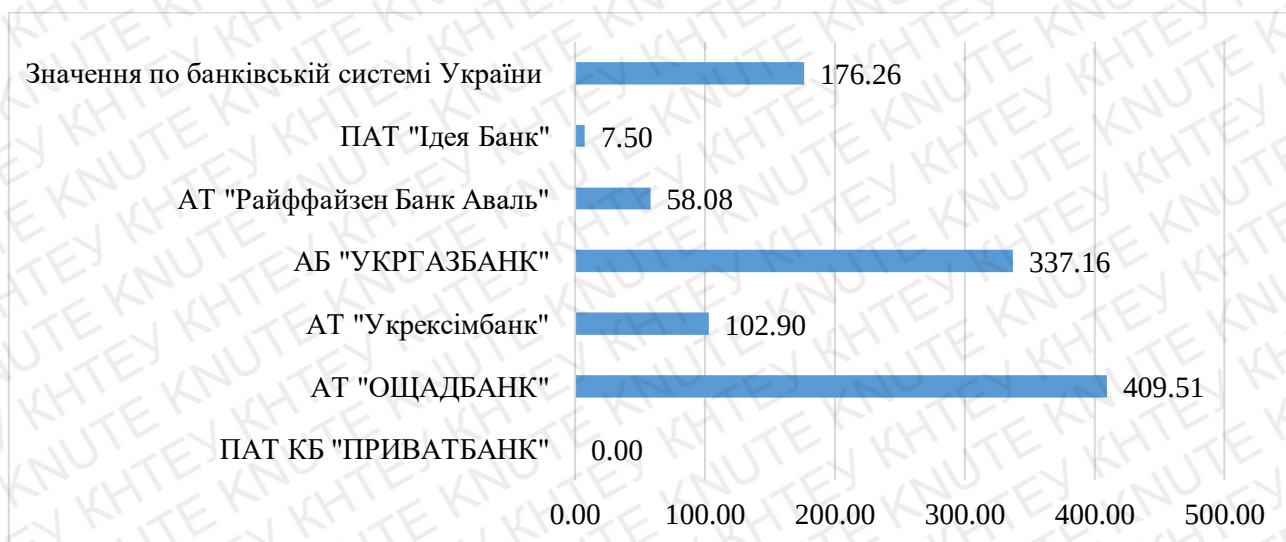


Рис. 2.8. Норматив великих кредитних ризиків (Н8) станом на 01.06.2018 р.

Джерело: дані Національного банку України

За даними рис. 2.8 слід відмітити виконання АТ «Ідея Банк» норматива великих кредитних ризиків, який у десятки разів був меншим нормативного значення. Перевищення такого значення було притаманне всіма досліджуваними банками.

Основні методи управління кредитним ризиком в АТ «Ідея Банк»:

- обмеження ризику (створення резервів під знецінення; гарантування; лімітування - в розрізі відділень, груп клієнтів, по сумах операцій, лімітування операцій з цінними паперами в розрізі емітентів та власників тощо;

диверсифікація кредитного ризику - по регіонах, галузях економіки, термінах операцій; прийняття ліквідного забезпечення;

- страхування ризику неповернення кредитних коштів;
- прийняття ризику - створення централізованої системи прийняття кредитних рішень в банку.

Банк оцінює кредитний ризик позичальників згідно внутрішніх нормативно правових документів Банку, мінімізує його шляхом здійснення моніторингу позичальників та кредитного портфеля у відповідності до вимог НБУ. Управління кредитним ризиком при здійсненні міжбанківських операцій здійснюється шляхом встановлення лімітів на банки.

Крім того, політика управління кредитним ризиком передбачає дотримання АТ «Ідея Банк» таких принципів управління кредитним ризиком:

- кредитна операція піддається всебічній оцінці, результатом якої є визначення внутрішнього рейтингу клієнта або його скорингової оцінки (скорингового балу);
- оцінка кредитного ризику потенційних та проведених кредитних операцій проводиться періодично з врахуванням фінансово-економічних змін у зовнішньому середовищі, а також змін фінансового стану позичальника;
- оцінка кредитного ризику за істотними, з огляду на рівень кредитного ризику та суму, експозиціями підлягає додатковій перевірці підрозділами департаменту управління ризиками;
- пропонування клієнтам здійснення кредитних операцій на умовах, які враховують рівень кредитного ризику, пов'язаного з їх проведенням;
- кредитний ризик має бути диверсифікований географічно, а також за галузями, за продуктами та за клієнтами;
- очікуваний кредитний ризик має бути забезпечений кредитною маржею, яку сплачує клієнт [38].

Дотримання вище згаданих принципів дає можливість використовувати в Банку у повній мірі різні методи управління кредитним ризиком, як для окремих кредитних операцій так і для цілого кредитного портфеля Банку.

Процес управління ризиками передбачає:

- ідентифікацію ризику, яка полягає у визначенні актуальних та потенційних джерел ризику;
- кількісну оцінку (вимірювання) ризиків;
- управління ризиками, яке, зокрема, полягає у встановленні допустимого (прийнятного) рівня ризику, плануванні діяльності, наданні рекомендацій, розпоряджень, створенні процедур та інших внутрішніх нормативно-правових документів;
- моніторинг ризиків, що полягає у постійному нагляді за рівнем ризиків у відповідності до прийнятих Банком методів вимірювання ризиків;
- звітування, яке передбачає періодичне інформування керівництва Банку про розмір ризиків, на які наражається Банк, та вжиті Банком заходи щодо утримання ризиків під контролем.

Загальну відповідальність за встановлення та затвердження цілей у сфері управління ризиками та капіталом несе Спостережна Рада ПАТ «Ідея Банк». При цьому Банк має окремі незалежні підрозділи, які відповідають за управління ризиками та їх контроль. За управління ризиками в ПАТ «Ідея Банк» відповідають такі органи: Правління, Комітет із Управління Активами, Пасивами і Тарифами (КУАПіТ), Кредитний комітет, Комітет із управління операційними ризиками, Комітет кредитних ризиків, Департамент управління ризиками.

В Банку створено Департамент управління ризиками, в якому зосереджені функції з управління ризиками та який відповідає за розроблення та впровадження внутрішніх процедур управління ризиками, інформує керівництво про ризики, прийнятність їх рівня та надає пропозиції щодо необхідності прийняття керівництвом відповідних рішень[38].

Для забезпечення додаткових заходів з метою управління ризиками у Банку створено постійно діючі комітети, зокрема;

Кредитний комітет, який щомісячно оцінює якість активів АТ «Ідея Банк» та готує пропозиції щодо формування резервів на покриття можливих збитків від їх знецінення;

Комітет із управління активами, пасивами і тарифами, який щомісячно розглядає собівартість пасивів та прибутковість активів і приймає рішення щодо політики відсоткової маржі, розглядає питання відповідності строковості активів та пасивів та надає відповідним структурним: підрозділам банку рекомендації щодо усунення розбіжностей у часі, що виникають, щомісячно аналізує співвідношення собівартості послуг та ринкової конкурентоспроможності діючих тарифів;

Комітет із управління операційними ризиками, з метою реалізації стратегії управління операційними ризиками АТ «Ідея Банк», розгляду питань та прийняття рішень в сфері управління операційними ризиками на регулярній і систематичній основі.

Комітет кредитних ризиків, який відповідає за:

- I. Затвердження, внесення змін в Кредитну Політику АТ «Ідея Банк»;
- II. Затвердження скорингової моделі;
- III. Затвердження, зміна cut-off;
- IV. Рішення, зміна категорій відділень;
- V. Затвердження, зміна процесу верифікації;
- VI. Затвердження, зміна телефонної верифікації;
- VII. Затвердження, зміна налаштувань перевірок по кредитній історії Клієнтів;

До основних інструментів управління кредитним ризиком, що використовуються в АТ «Ідея Банк» належать:

– політика, положення, процедури, інструкції, що визначають можливість кредитування - мінімальну кількість балів, отриману клієнтом в результаті оцінки економічної та особистої кредитоспроможності при застосуванні скорингової оцінки та оцінки фінансового стану клієнтів — фізичних осіб;

- мінімальні вимоги до окремих видів кредитних операцій (максимальна сума кредиту, вид забезпечення);
- мінімальна маржа ризику - маржа на кредитний ризик, пов'язаний з проведенням окремої кредитної операції між Банком та клієнтом, при цьому запропонована клієнту процентна ставка не може бути нижча від нормативної ставки;
- ліміти повноважень - визначають максимальний рівень компетенції до прийняття кредитних рішень уповноваженим органом чи особою Банку з урахуванням діючої на дату прийняття рішення кредитної заборгованості клієнта та групи пов'язаних (споріднених) до клієнта осіб.

Розділ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ КРЕДИТАМИ БАНКУ

3.1. Міжнародний досвід управління проблемними кредитами банку та можливість його імплементації в Україні

Наявність проблемних кредитів у кредитному портфелі банку та зростання проблемної заборгованості притаманні не лише українським фінансовим посередникам. Зі збільшенням обсягів проблемних кредитів стикнулись і відповідні ринки розвинутих країн, особливо після фінансово - економічної кризи 2008 р. Кожна країна розробила свої методи, правила та інструментарій вирішення цієї проблеми, однак, оскільки вона проявлялася подібно для банків різних країн, попри відмінні обсяги проблемних кредитів та їхній вплив на якісне функціонування банківської та фінансової систем, ці заходи здебільшого були подібними.

Зокрема, для США проблема управління проблемними кредитами банку набула актуальності ще у 1980-ті роки. Тривалий досвід дав змогу розробити дієві механізми роботи з ними. Як результат, хоча у 2008 р. обсяг проблемної заборгованості в цій країні сягнув 550 млрд. дол., у відносному виразі цей показник не перевищував 1,5 % фінансових активів банків і, завдяки добре відпрацьованим механізмам детоксикації активів, не становив загрози американському фінансовому сектору [42, с. 6]. Загалом банківські кризи призводили до накопичення проблемних кредитів банків.

Досвід роботи з проблемними кредитами присутній також у практиці європейських країн, треба наголосити на відносній новизні цієї проблеми порівняно з фінансовим ринком США. Починаючи з 2008 р., обсяги проблемної заборгованості на ринках ЄС збільшилися майже втричі, склавши на вересень 2016 р. 921 млрд. євро (6,6 % кредитного портфеля), або 9,2 % ВВП. Особливо значним їхній рівень виявився у шести країнах Єврозони (Італія, Греція,

Ірландія, Португалія, Словенія, Кіпр), які мають середній рівень таких активів (*Non-performing Loans, NPL*) на рівні 22,8 % [43].

Те, що ситуація з проблемними кредитами банку в Європі загострилася лише у 2008 р., зумовлено невеликими обсягами їх ринку порівняно зі США. Хоча темпи зростання обсягів ринку проблемних кредитів були високими: 11 млрд. євро у 2010 р., 64 млрд. євро – у 2013 р. [44, с. 18], а за даними PWC за підсумками 2015 р. NPL у країнах ЄС сягнула 100 млрд. євро щорічних трансакцій [45]. Проте ці значення істотно менші від 400-450 млрд. дол. щорічних трансакцій на відповідному ринку США.

Розвиток ринку проблемних кредитів поєднує дві цілі. По - перше, очищення балансів банків від непрацюючих кредитів дасть змогу банківській системі поновити кредитування, стимулюючи економіку. По-друге, запровадження нових інструментів та збільшення обсягів фінансових активів, які обертаються на фондовому ринку, сприяє розвитку фінансової системи через модернізацію механізмів роботи з проблемними кредитами та іншими непрацюючими активами.

Важливим фактором успішного розвитку ринку проблемних активів у США є безумовне право кредитора на відчуження заставленого майна у поєднанні з жорсткими часовими рамками правил щодо списання прострочених кредитів. Зокрема, американське законодавство дозволяє списувати проблемні кредити вже через шість місяців “прострочення”. Відповідно, більшість кредиторів мотивована не на замороження токсичного активу на балансі, а на його списання або продаж. У ЄС наголошують [46] на успішності роботи з управління американським ринком NPL і можливості запозичення його механізмів та інструментарію.

Загалом проблему надмірного рівня NPL в ЄС розглядають як дуже серйозну. Її аналізу останнім часом багато уваги приділяють Європейський центральний банк (ЄЦБ) та МВФ, а її вирішення прирівнюється до структурної реформи фінансового сектору, без якої подальше економічне зростання вважається практично неможливим. Водночас зазначається, що розв'язання цієї

проблеми потребує роботи в двох напрямках - у сфері пропозиції (стимулювання банків до продажу ОТД) та у сфері попиту (стимулювання інвесторів до купівлі NPL). Для цього розробляється стратегія роботи з NPL як для банків, так і для урядів.

Слід звернути особливу увагу на поширену в Європі практику застосування зовнішніх методів управління проблемними активами. Найдієвішим методом виступає продаж проблемних активів спеціалізованим фондам. Цей метод досить обмежено використовувався в Україні у 2009-2012 рр., коли на фінансовому ринку з'явилися пайові інвестиційні фонди, розвиток яких був пов'язаний із зацікавленістю іноземних суб'єктів у купівлі українських проблемних активів. Проте в найскладніший період - після 2014 р., їхня діяльність практично припинилась.

Відомі у світовій практиці механізми роботи з проблемними кредитами охоплюють різні елементи зняття напруженості з банківського кредитного портфеля. Стосовно вибору інструментарію, то фахівці ЄЦБ зазначають, що найбільші перспективи відкриває діяльність компаній з управління активами (КУА) з використанням механізмів сек'юритизації. Така думка поширена серед західних експертів.

Найхарактернішими рисами сучасного розвитку ринків проблемних кредитів є активне залучення ресурсів хеджфондів та використання механізму сек'юритизації (близько половини емітованих у 2000 р. в Італії забезпечених облігацій включали проблемні кредити). Тільки протягом 2003-2013 рр. у світі було створено 288 фондів проблемних активів, що дало змогу залучити інвестиції на суму 219 млрд. дол. США. За цей період тільки на європейському ринку 52 фондам вдалося зібрати 25,4 млрд. дол. США [47, с. 174].

Узагальнимо основні методи роботи з непрацюючими кредитами, поширеними у світовій практиці (рис. 3.1). У вітчизняних умовах частіше використовуються методи, що належать до так званих внутрішньобанківських. Методи, пов'язані із залученням інших компаній або із сек'юритизацією та продажем активів (зовнішні), майже не застосовуються.

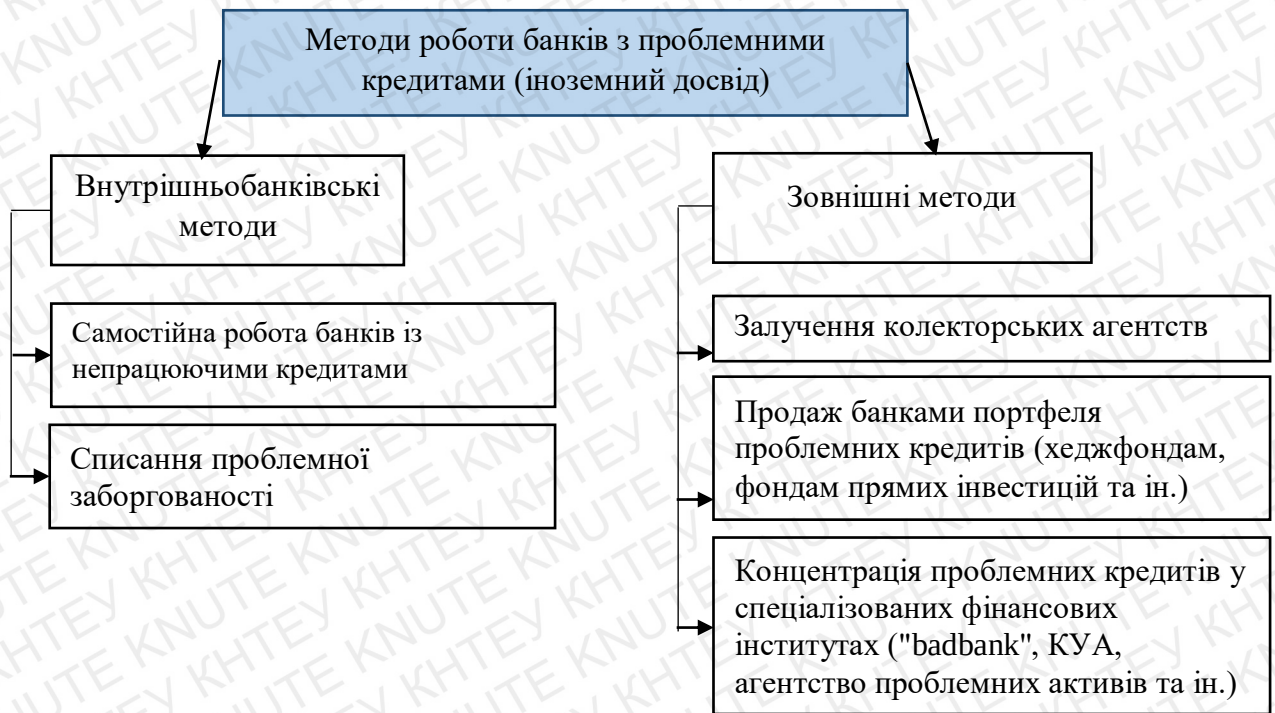


Рис. 3.1. Іноземний досвід застосування методів роботи банків з проблемними кредитами

Джерело: побудовано автором на основі опрацювання наукової літератури [48, с. 84]

Самостійна робота банків із непрацюючими кредитами. Незважаючи на порівняно високі витрати, банки часто намагаються тримати проблемні кредити на балансі, доки є хоча б незначний шанс відновлення бізнесу позичальника (за умови, що він співпрацює з банком або банк упевнений в успішному стягненні заборгованості в судовому порядку). Перевага для банку полягає у збереженні клієнтури, наявності перспективи відновлення роботи активу. Такий метод роботи з токсичними активами здебільшого притаманний вітчизняній фінансовій системі.

Списання проблемної заборгованості є найбільш простим, ефективним методом позбутися проблемних активів, проте передбачає додаткові податкові витрати та повну втрату активу.

Співпраця з колекторськими компаніями. Практика залучення колекторських компаній поширена по всьому світу. Наприклад, у США нараховується 6,5 тис. таких компаній. Головною перевагою роботи з колекторськими компаніями є очищення банківських балансів від

непрацюючих кредитів, переважно споживчих або дебіторської заборгованості. Недоліки цього методу полягають у загрозі репутації банку внаслідок некоректних або незаконних дій колекторів, а також можливості роботи колекторів тільки з приватними клієнтами.

Продаж портфеля проблемних кредитів. Європейська практика зазвичай надає перевагу методу продажу портфеля проблемних кредитів для вирішення проблеми токсичних активів. Понад 50 % таких активів у Європі продається, переважно хеджфондам, зареєстрованим у США. Такий метод вимагає належного рівня розвитку інституційного та інструментарного забезпечення, зокрема наявності розвинутих та поширених механізмів сек'юритизації, а також працюючого фондового ринку. Разом із тим він відкриває перспективи позбавлення від доволі великих обсягів проблемних активів різного ступеня “проблемності”, що дає змогу швидко та кардинально вирішувати питання непрацюючих кредитів.

Угоди щодо продажу портфеля проблемних кредитів здебільшого здійснюються на позабіржовому ринку, котрий у будь-якій країні є доволі закритим і конкретні умови та обсяги таких угод не завжди розголошуються.

Вітчизняна практика переважно обмежується методом самостійної роботи із простроченими кредитами (найпопулярніший метод управління токсичними активами в Україні) та роботою з колекторськими компаніями (сторонніми або афілійованими). Хоча спостерігаються поодинокі випадки доволі значних продажів кредитних портфелів, але статистика щодо таких угод є здебільшого закритою.

Концентрація проблемних активів у спеціалізованих фінансових інститутах. Такі фінансові інститути, як правило, створюються державою або за її суттєвою участю. Механізм санації полягає у виведенні з банківської системи проблемних активів та їх акумулюванні в одній установі, що перебуває у державній власності (“badbank”, “bridgebank”, КУА, агентство проблемних активів та ін.). У подальшому такі активи можуть списуватися, продаватися або повертатися до банківської системи (“хороший банк”). Держава згодом може

реалізовувати акції, отримані від непрацюючих банків, та компенсувати витрати. У світовій практиці набуто великого досвіду створення санаційних установ, який можна використовувати в українських умовах.

В Україні спробу створити інститут зроблено після банківської кризи 2009 р. На базі націоналізованого “Родовід-банку” відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.09.2011 № 880-р [50], постанови Правління НБУ від 23.12.2011 № 471[49] та ліцензії санаційного банку № 1 від 15.06.2012 було створено санаційний банк. Основна його функція полягала у роботі з повернення власних активів та роботі з проблемними активами державних і рекапіталізованих державою банків. Незважаючи на те, що було напрацьовано певні механізми в самого банку щодо продажу власних активів та підготовлено і взято за основу проект Закону України "Про санаційний банк", на державному рівні банк так і не запрацював. Основними причинами цього є відсутність законодавчо зафіксованих механізмів передачі та реалізації проблемних активів банків державного сектору й неприбутковість діяльності “Родовід-банку” як санаційного. Як одну з головних причин можна також вказати брак політичної волі в законодавчого та регуляторних органів. У 2016 р. банк виведено з ринку.

Нині Міністерство фінансів України знову порушує питання створення агентства проблемних активів, яке працювало б із проблемними кредитами державних банків. Зауважимо, що у 2015 р. групою народних депутатів Верховної Ради України було зареєстровано проект Закону «Про особливості діяльності санаційного банку» № 2376а [51], який надалі не мав проходження.

У дослідженнях Світового банку про компанії з управління проблемними активами сформульовано декілька передумов для створення компаній, які сприяють успішному управлінню проблемними активами:

- зобов'язання провести комплексні реформи в державі;
- системна криза та перебування публічних фінансів під загрозою;
- проведення комплексної діагностики та існування критичної маси проблемних кредитів та інших активів;

- існування інституційної незалежності в державі та традиції публічної звітності;
- існування стабільної правової основи для санації банків, погашення боргу та забезпечення прав кредиторів [52] .

Компанії з управління проблемними активами функціонують у двох формах: зосереджуються на фінансовому оздоровленні банків або на управлінні проблемними активами (широкий та вузький мандат компанії).

Переважно компанії з управління проблемними активами створюються як державні. Однак в Європейському Союзі поширена практика створення державно-приватних чи повністю приватних компаній з управління проблемними активами. Зокрема, компанія в Ірландії (NAMA) на 51% приватна, а компанія в Іспанії (SAREB) повністю приватна.

У табл. 3.1 показано основні характеристики компаній з управління проблемними активами в таких державах, як Сполучені Штати Америки (RTC), Швеція (Securum), Південна Корея (KAMCO), Індонезія (IBRA), Малайзія (Danaharta), Туреччина (SDIF), Ірландія (NAMA), Нігерія (AMCON) та Іспанія (SAREB).

Таблиця 3.1

Основні характеристики компаній з управління проблемними активами

КУА	Країна	Створення	Власність	Офіційний мандат
1	2	3	4	5
RTC	США	1989	Державна	Фінансове оздоровлення ощадних банків
Securum	Швеція	1993	Державна	Реструктуризація проблемних кредитів державного банку
KAMCO	Пд. Корея	1997	47,2% державна, 52,8% приватна	Придбання, управління та позбавлення проблемних активів

1	2	3	4	5
IBRA	Індонезія	1998	Державна	Оздоровлення банків, адміністрування депозитних гарантій та повернення неправильно використаної ліквідної підтримки
Danaharta	Малайзія	1998	Державна	Придбання, управління та позбавлення проблемних активів; набуття активів двох банків- банкрутів
SDIF	Туреччина	1999	Державна	Оздоровлення банків, адміністрування депозитних гарантій та повернення неправильно використаної ліквідної підтримки
NAMA	Ірландія	2009	51% приватна, 49% державна	Придбання, управління та позбавлення проблемних активів
AMCON	Нігерія	2010	Державна	Придбання, управління та позбавлення проблемних активів; рекапіталізація банків- банкрутів та інвестиції у фондові ринки
SAREB	Іспанія	2012	Приватна	Придбання, управління та позбавлення проблемних активів

Джерело: побудовано автором на основі [53]

На вітчизняному фінансовому ринку немає необхідних інститутів та ринкових механізмів, що давали б можливість здійснювати повний комплекс робіт з усіма видами проблемних активів, спрямованих на системне розв'язання цієї проблеми. Активне списання таких активів за прикладом зарубіжних країн ускладнюється тривалою й неоднозначною процедурою та подвійним оподаткуванням (при списанні безнадійних кредитів юридичних осіб кредитна установа повинна сплатити податок - 25 % активу, при списанні безнадійних кредитів фізичних осіб - 15 %).

Особливу увагу слід звернути на проблему недосконалого правового забезпечення захисту прав кредиторів, яка втілюється у відсутності в кредитора юридичних можливостей для ефективного та швидкого звернення стягнення та реалізації заставленого майна за безнадійним кредитом. Реалізації такого майна на підставі вже оформленого судового рішення перешкоджають численні формальні процедури, подолати які без сприяння самого позичальника дуже складно (доступ до квартири, виселення, співпраця із судовим виконавцем тощо). А за цілеспрямованих спроб позичальника завадити цьому процесу він може перетворитися на витратний, тривалий, із невизначеним строком завершення.

Саме труднощі, що виникають під час звернення стягнення та реалізації предмета застави у визначеному законом порядку, є одним із найголовніших чинників, що унеможливають нормальну діяльність із детоксикації банківських активів в Україні. Недосконале нормативно-правове забезпечення, що регулює продаж та списання токсичних активів, втілюється в ускладнених процесах, неоднозначності норм, мораторії на відчуження заставленої нерухомості, подвійному оподаткуванні.

Як позитивний момент новітньої практики можна відзначити набуття чинності в липні 2016 р. Законом України "Про фінансову реструктуризацію" [17], який дасть змогу ефективніше проводити реструктуризацію простроченої заборгованості банкам щодо надійних позичальників, котрі потерпають від кризи. Хоча цей механізм також орієнтований на етап самостійної роботи

банків з простроченою заборгованістю і не розв'язує проблеми великих обсягів безнадійних кредитів, потрібно приділити увагу підтримці розвитку інфраструктури застосування і цього механізму.

У вітчизняному банківському секторі бракує насамперед сучасних фінансових інструментів для роботи з проблемною заборгованістю. Зокрема, в Україні обмежено використовується такий інструмент реалізації проблемної заборгованості, як сек'юритизація проблемних активів, - випуск під них цінних паперів, що потім обертаються на фондовому ринку, активізує зовнішнє і внутрішнє фінансування. Механізм, застосовуваний для сек'юритизації активів, давно використовується на фінансових ринках зарубіжних країн. Інвестування за допомогою таких інструментів зрозуміле для іноземних інвесторів, борги сформовані в портфелі однорідної якості та визначеної прибутковості, й інвестору простіше структурувати угоди і приймати інвестиційні рішення.

Заходи з удосконалення інституційного забезпечення розвитку ринку проблемних активів в Україні повинні спрямовуватися на посилення наглядової політики НБУ, удосконалення методичного й інформаційного забезпечення банківського сектору для визначення реальних обсягів НПА - без отримання достовірних даних щодо їхніх розмірів важко оцінити масштаб необхідних заходів. При цьому вже тривалий час в аналітичних звітах стосовно обсягів прострочених кредитів у банківському секторі використовуються різні показники: офіційний від НБУ (при тому, що й у звітності НБУ трапляються суперечності й неоднозначні моменти) та неофіційний від ринкових учасників і експертів.

Першочергові заходи для забезпечення необхідних умов виведення з ринку прострочених кредитів у банківському секторі повинні спрямовуватися на:

- 1) удосконалення нормативно-правового забезпечення з метою спрощення процедур списання та продажу проблемної заборгованості;
- 2) оптимізацію судових процедур, виконання судових рішень та поширення механізмів досудового розв'язання спорів для підвищення ліквідності

ринку та посилення захисту прав кредиторів і позичальників;

- 3) покращання методичного забезпечення діяльності банківського сектору з метою визначення реальних обсягів проблемної заборгованості та використання необхідних інструментів детоксикації активів;
- 4) поширення механізмів досудового вирішення спорів для підвищення ліквідності ринку, які засвідчили свою ефективність у ЄС;
- 5) податкове стимулювання прискорення списання та продажу проблемної заборгованості;
- 6) сприяння діяльності на ринку спеціальних хеджфондів, КУА та використання інструментів сек'юритизації для викупу проблемних активів;
- 7) законодавче врегулювання колекторського сегмента ринку, його очищення від чорних колекторів.

Потребують вирішення також питання справедливої оцінки обсягів проблемних кредитів, зниження ризиковості укладання угод з НПА, послаблення режиму валютного регулювання, що дасть змогу виходити на український ринок зарубіжним компаніям.

3.2. Удосконалення інформаційно-методичного інструментарію управління проблемними кредитами банку

Дослідження особливостей організації роботи банків з управління проблемними кредитами в сучасних умовах дає підстави визнати, що вдосконалення організації роботи банку з управління проблемними кредитами потребує здійснення комплексних заходів першочергово за такими напрямками:

- 1) удосконалення моніторингу кредитного портфеля на основі включення до нього проблемно-орієнтованого моніторингу, який базується на виділенні та постійному спостереженні показників, що негативно впливають на стан кредитного портфеля, як у звітному періоді, так і в динаміці;
- 2) створення спеціалізованого структурного підрозділу – окремої штатної одиниці всередині організаційної структури банківської установи, на

яку покладатимуться обов'язки зі здійснення проблемно-орієнтованого моніторингу та управління проблемними кредитами;

3) забезпечення ефективної оцінки якості кредитного портфеля банку та ризиків непогашення простроченої заборгованості на основі розрахунку прогнозного обсягу заборгованості банку та ймовірного грошового потоку за простроченою заборгованістю.

Визначимо розміри проблемних кредитів для АТ «Ідея Банк» на 2018-2019 рр. за допомогою різних економіко-статистичних методів та прийомів.

Рекомендовано застосовувати метод ковзної середньої, метод аналітичного вирівнювання. Для прогнозування оцінки якості кредитів ПАТ «Ідея Банк» використаємо дані проміжної фінансової звітності за 2016-2017 рр. (табл.3.2), але з поквартальним розподілом, щоб забезпечити репрезентативність статистичної вибірки. Варто зазначити, що лише з першого кварталу 2016 р. комерційні банки України оприлюднюють фінансову звітність відповідно змін до Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності від 18.08.2015 № 540 [54].

Згладжування методом ковзної середньої проведемо за непарним числом, що характеризує ширину інтервалу згладжування. У цьому випадку середню можна віднести тільки до середини між двома датами, які є центральними у кожному утвореному інтервалі. Щоб ліквідувати такий зсув, застосовують метод перетворення рівнів, або центрування.

Виявлення тенденцій у динаміці частки знецінених кредитів ПАТ «Ідея Банк» методом ковзної середньої наведено у табл. 3.3. та свідчить про виявлену тенденцію до погіршення якості кредитного портфелю та збільшення питомої ваги саме знецінених кредитів, частка яких може збільшуватися до 20 %, тобто п'ята частина кредитного портфеля у 2018 р. може бути непрацююча, що підтверджує положення про необхідність удосконалення політики управління проблемними кредитами.

Таблиця 3.2

Динаміка та структура якості кредитів АТ «Іде банк» у 2016-2017рр.

в млн. грн.	2015	2016				2017			
	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Непрострочені та не знецінені	2139	2157	2030	2124	2290	2347	2450	2480	2516
Прострочені та не знецінені	122	107	79	140	84	102	105	98	92
Знецінені кредити, які оцінені на ідуальній основі	77	163	382	399	368	468	637	618	739
Загальна сума кредитів до вирахування резервів у відсоках, %	2393	2427	2492	2663	2742	2619	3191	3196	3347
Непрострочені та не знецінені	89,37	88,87	81,47	79,77	83,52	89,60	76,77	77,60	75,17
Прострочені та не знецінені	5,12	4,43	3,18	5,26	3,05	3,88	3,28	3,05	2,076
Знецінені кредити, які оцінені на індивідуальній основі	3,22	6,70	15,35	14,97	13,43	17,89	19,95	19,35	22,07
Загальна сума кредитів до вирахування резервів	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Джерело: дані ПАТ «Ідея Банк»

Альтернативним методом до ковзної середньої для прогнозування частки проблемних кредитів застосуємо метод аналітичного вирівнювання. За допомогою лінійного рівняння здійснено аналітичне вирівнювання частки знецінених кредитів та виявлено тенденцію до збільшення їх частки (рис. 3.2).

Таблиця 3.3

**Виявлення тенденцій у динаміці частки знецінених кредитів ПАТ
«Ідея Банк» у 2016-2017 рр. методом ковзної середньої, %**

Період	Частка у загальній сумі кредитів	Сумарно за три періоди (квартали)	Середнє значення за три квартали
2015	3,22		
IV			
2016			
I	6,70	$3,22+6,70+15,35=25,27$	8,4
II	15,35	$6,70+15,35+14,97=37,02$	12,3
III	14,97	$15,35+14,97+13,43=43,75$	14,6
IV	13,43	$14,97+13,43+17,89=46,29$	15,4
2017			
I	17,89	$13,43+17,89+19,95=51,27$	17,1
II	19,95	$17,89+19,95+19,35=57,19$	19,1
III	19,35	$19,95+19,35+22,07=61,37$	20,53
IV	22,07	$19,35+22,07+20,53=$	20,22
2018 (прогнозоване)			
I			20,33
II			20,21
III			20,28
IV			20,33

Джерело: дані ПАТ «Ідея Банк»

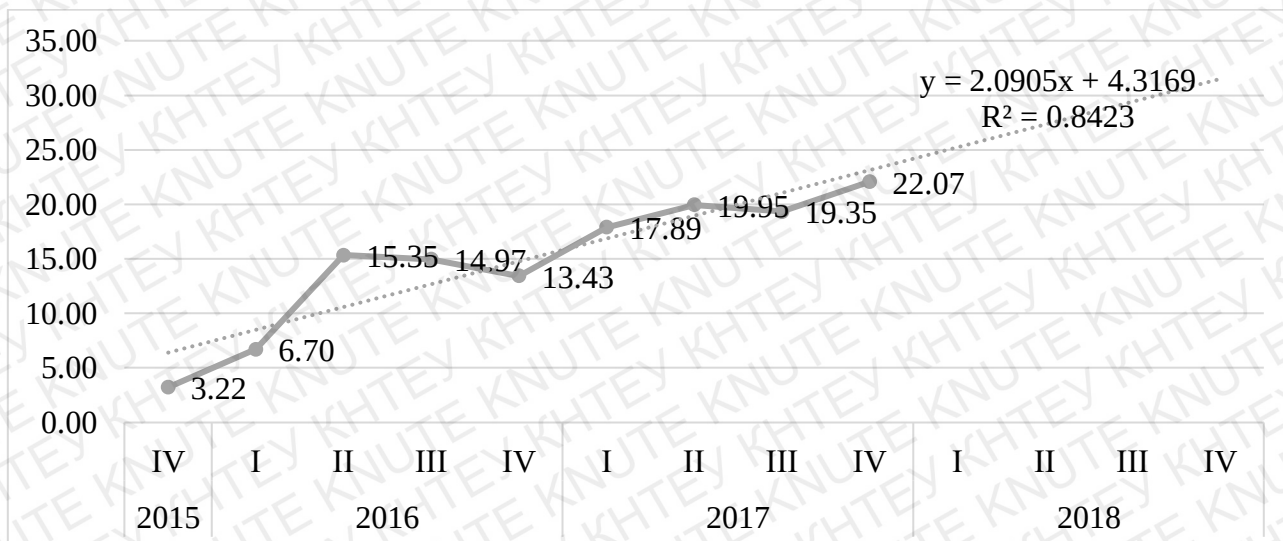


Рис. 3.2. Виявлення тенденцій у динаміці частки знецінених кредитів ПАТ «Ідея Банк» у 2016-2017 рр. методом прямої лінійної, %

Джерело: дані ПАТ «Ідея Банк» та власні розрахунки

Визначено параметри лінійного рівняння та коефіцієнт детермінації:

$$y = 2,0905 t + 4,3169; R^2 = 0,8423 \quad (3.1)$$

Таким чином, R^2 становить 0,8423, що наближене до 1 та свідчить про адекватність побудованого рівняння та можливість його застосування під час визначення прогнозного рівня частки знецінених кредитів ПАТ «Ідея Банк» у 2018 р. та наступних роках. Інтерпретація отриманих параметрів лінійного рівняння свідчить про збільшення кожного кварталу частки знецінених кредитів на 2,09 % (параметр b).

Для отримання прогнозних даних підставимо ознаку часу t у лінійне рівняння за умови дотримання такого розподілу: I кв. 2018 р. – 10; II кв. 2018 р. – 11; III кв. 2018 р. – 12; IV кв. 2018 р. – 13.

$$y_{\text{I кв. 2018}} = 2,0905 \times 10 + 4,3169 = 25,22 \% \quad (3.1)$$

$$y_{\text{II кв. 2018}} = 2,0905 \times 11 + 4,3169 = 27,31 \% \quad (3.2)$$

$$y_{\text{III кв. 2018}} = 2,0905 \times 12 + 4,3169 = 29,40 \% \quad (3.3)$$

$$y_{\text{IV кв. 2018}} = 2,0905 \times 13 + 4,3169 = 31,49 \% \quad (3.4)$$

Отже, прогнозування якості кредитів ПАТ «Ідея Банк» методом лінійного рівняння свідчить про попередньо виявлену тенденцію до погіршення якості

кредитного портфелю та збільшення питомої ваги саме знецінених кредитів, частка яких може збільшуватися до 30 % на кінець 2018 р.

Аналітичне вирівнювання частки знецінених кредитів ПАТ «Ідея Банк» у 2016-2017 рр. за допомогою поліноміальної лінії наведене на рис. 3.3.

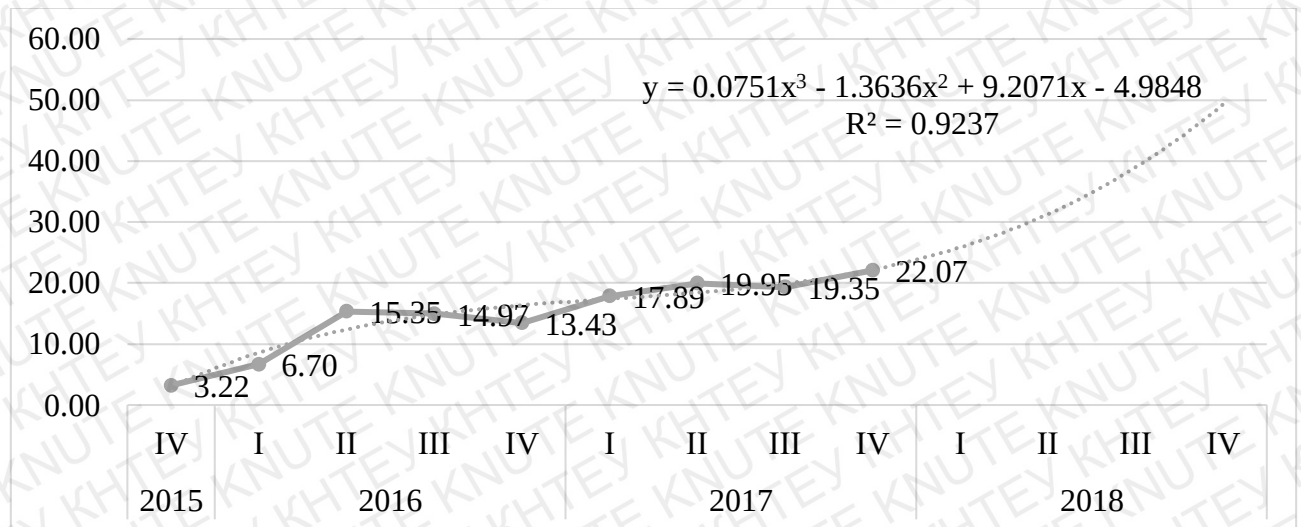


Рис. 3.3. Виявлення тенденцій у динаміці частки знецінених кредитів ПАТ «Ідея Банк» у 2016-2017 рр. методом поліноміальної кривої, %

Джерело: дані ПАТ «Ідея Банк» та власні розрахунки

Визначено параметри поліноміальної кривої частки знецінених кредитів ПАТ «Ідея Банк» у 2016-2017 рр. та коефіцієнт детермінації:

$$y = 0,0751x^3 - 1,3636x^2 + 9,2071x - 4,9848; R^2 = 0,9237 \quad (3.5)$$

Таким чином, R^2 становить 0,9237, що наближене до 1 та свідчить про адекватність побудованого рівняння та можливість його застосування під час визначення прогностного рівня частки знецінених кредитів ПАТ «Ідея Банк» у 2018 р. та наступних роках. Коефіцієнт детермінації поліноміальної кривої має вище значення, ніж лінійної прямої.

Для отримання прогностичних даних підставимо ознаку часу у рівняння за умови дотримання такого розподілу: I кв. 2018 р. – 10; II кв. 2018 р. – 11; III кв. 2018 р. – 12; IV кв. 2018 р. – 13.

$$y_{\text{I кв. 2018}} = 0,0751 \times 10^3 - 1,3636 \times 10^2 + 9,2071 \times 10 - 4,9848 = 25,89 \% \quad (3.6)$$

$$y_{\text{II кв. 2018}} = 0,0751 \times 11^3 - 1,3636 \times 11^2 + 9,2071 \times 11 - 4,9848 = 31,33 \% \quad (3.7)$$

$$У_{III \text{ кв. } 2018} = 0,0751 \times 12^3 - 1,3636 \times 12^2 + 9,2071 \times 12 - 4,9848 = 39,00 \% \quad (3.8)$$

$$У_{IV \text{ кв. } 2018} = 0,0751 \times 13^3 - 1,3636 \times 13^2 + 9,2071 \times 13 - 4,9848 = 49,36 \% \quad (3.9)$$

Отже, прогнозування якості кредитів ПАТ «Ідея Банк» методом поліноміальної кривої свідчить про попередньо виявлену тенденцію до погіршення якості кредитного портфелю та збільшення питомої ваги саме знецінених кредитів, частка яких може збільшуватися до 50 % на кінець 2018 р.

Значну допомогу у вирішенні проблем управління проблемними кредитами банку може надати створення систем, які дають змогу фізичній особі чи будь-якому суб'єкту підприємницької діяльності створювати свою кредитну історію, накопичуючи інформацію щодо виконання фінансових зобов'язань, а також надавати її в установленому законом порядку для ознайомлення зацікавленим контрагентам. Такими спеціалізованими організаціями, які можуть надавати послуги щодо формування та обігу кредитних історій, є бюро кредитних історій (кредитні бюро). Історія кредитних бюро як окремих спеціалізованих фірм веде свій початок від 1841 р., коли торговець шовком Льюїс Теппен із Нью-Йорку створив Mercantile Agency - агенцію для збору й аналізу інформації про кредитоспроможність підприємців, які зверталися до нього за позиками. Накопичивши кілька томів кредитних звітів, Теппен почав продавати інформацію, за користування нею клієнти платили від 100 до 200 доларів у рік [55, с. 88]. Через вісім років після Льюїса Теппена інший американець - Джон Бред-стріт - створив свою кредитну агенцію, яка стала конкурувати з Mercantile Agency. І тільки в 1933 р. R.G.Dun & Company (колишнє Mercantile Agency) і The Bradstreet Company об'єдналися, монополізувавши світовий ринок постачання ділової інформації. У даний час інформаційна база корпорації містить дані про 75 млн. підприємств у 214 країнах світу, оновлюючись кожні 3,9 секунди.

Світова статистика свідчить, що на даний час у світі налічується близько 60 кредитних бюро, форми організації яких найрізноманітніші. При цьому їх кількість і форма власності в кожній країні також відрізняються. У деяких країнах, таких як США, Бразилія, Аргентина, більшість кредитних бюро є

приватними компаніями, які функціонують із метою отримання прибутку від надання інформаційних послуг. Окрім того, там існує і низка місцевих кредитних бюро, створених торговими палатами й асоціаціями як некомерційні організації. У Канаді діє кілька інформаційних мереж перевірки кредитоспроможності осіб. В основі кожної такої мережі - велика база даних, яка підтримується однією з великих приватних канадських корпорацій. Працює там і розгалужена система місцевих приватних кредитних бюро. Кредитне бюро в Німеччині об'єднує вісім регіональних товариств забезпечення кредитів (SCHUFA), повністю незалежних одне від іншого. Засновником SCHUFA може бути будь-яка кредитна установа або підприємство, яке надає грошові або товарні кредити. За кредитами, що перевищують 1 млн. євро, функції кредитного бюро виконує також і Центральний банк Німеччини. В Японії і більшості європейських країн, як правило, кредитні бюро створюються у формі приватних компаній, що належать консорціуму кредиторів. На території Великобританії діють два кредитних бюро - абсолютно самостійних і незалежних від позикодавців. У Фінляндії та Бельгії кредитні бюро керуються або ліцензуються урядовими агентствами. У деяких розвинутих країнах, наприклад в Італії, приватні кредитні бюро - явище досить нове, яке, тим не менш, швидко розвивається і набуває все більшого значення.

У 1990-х роках процес створення кредитних бюро активізувався. Починаючи з 1993 р. кредитні бюро були створені в Естонії (1993), Іспанії (1994), Бразилії (1996), Польщі (1999), Мексиці (1997), Туреччині (1999), Чехії (2002).

Кредитні бюро працюють в усіх розвинених країнах світу, і в тому, щоб мати хорошу кредитну історію передусім зацікавлені добросовісні учасники ринку, оскільки це розширює можливості доступу до фінансових послуг через більш низьку процентну ставку [56]. Для кредиторів інформація кредитного бюро надає можливість оцінити ступінь ризику за надання кредиту або продажу з відстрочкою платежу.

Дослідження, проведені Центром досліджень у сфері економіки і фінансів (США), показали, що обмін кредитною інформацією стимулює зростання банківських кредитів відносно до ВВП приблизно на 20%. Розгалуженість системи кредитних бюро в західних країнах підтверджує наявність попиту ринкових структур на їх послуги, тому що кредитні бюро сприяють посиленню прозорості роботи кредитного ринку та введенню стимулюючого механізму для підвищення платіжної дисципліни, підвищенню стабільності роботи фінансового сектору та зменшенню ризику виникнення проблеми несприятливого вибору.

В Україні неодноразово робилися спроби організувати бюро кредитних історій. Уперше про необхідність створення подібного інституту на українському ринку кредитування заговорили міжнародні фінансові організації. Однак висунута Світовим банком у 2000 р. пропозиція українськими банками не набула поширення, оскільки про масове споживче кредитування (на придбання житла, автомобілів, побутової техніки, оплати навчання), широке впровадження кредитних карток тоді лише починали замислюватися. Але чим більш розповсюджувалося споживче кредитування, тим більше банки потребували оперативної та точної інформації про позичальників (громадян, суб'єктів малого та середнього бізнесу), витрати на отримання якої були б мінімальними. У 2005 р. тридцятьма українськими банками, двома страховими компаніями та Асоціацією українських банків було створено перше Українське бюро кредитних історій.

На даний час діяльність бюро кредитних історій в Україні регламентується Законом України «Про організацію формування та обігу кредитних історій» [57], який визначає поняття і склад кредитної історії, порядок збирання інформації та формування кредитної історії, облік і порядок зберігання інформації, підстави та порядок видачі кредитного звіту, захищає права суб'єктів кредитної історії, регулює пов'язану з цим діяльність спеціалізованих організації (бюро кредитних історій), встановлює особливості створення, регулювання бюро кредитних історій.

Якщо порівнювати Україну з іншими країнами за індексом покриття приватних бюро кредитних історій, який показує кількість осіб або фірм, перерахованих у базах даних приватних кредитних бюро з поточною інформацією про кредитну історію, кількість неоплачених боргів або непогашених кредитів та розраховується як відсоток від дорослого населення, то ситуація виглядає не найгіршим чином (рис. 3.4)

Створення надійної системи ідентифікації ділової та фінансової репутації приватних позичальників, компаній є однією з фундаментальних умов подальшого розвитку ринків кредитів та інвестицій.

Формуючи цілісну систему моніторингу кредитних операцій можна виділити такі її елементи: моніторинг кредитної політики банку; моніторинг ризиків кредитних операцій; моніторинг якості кредитного портфеля; моніторинг зміни методів управління ризиками кредитного портфеля.

Враховуючи специфіку комплексного моніторингу кредитного портфеля, пропонується виділити ще один напрям — проблемно-орієнтований моніторинг, який базується на виділенні показників, які характеризують погіршення стану кредитного портфеля, як у звітному періоді, так і в динаміці. Для здійснення проблемно-орієнтованого моніторингу важливим є правильний підбір показників, які найточніше відображатимуть зміни в кредитному портфелі стосовно ситуації з проблемною заборгованістю.

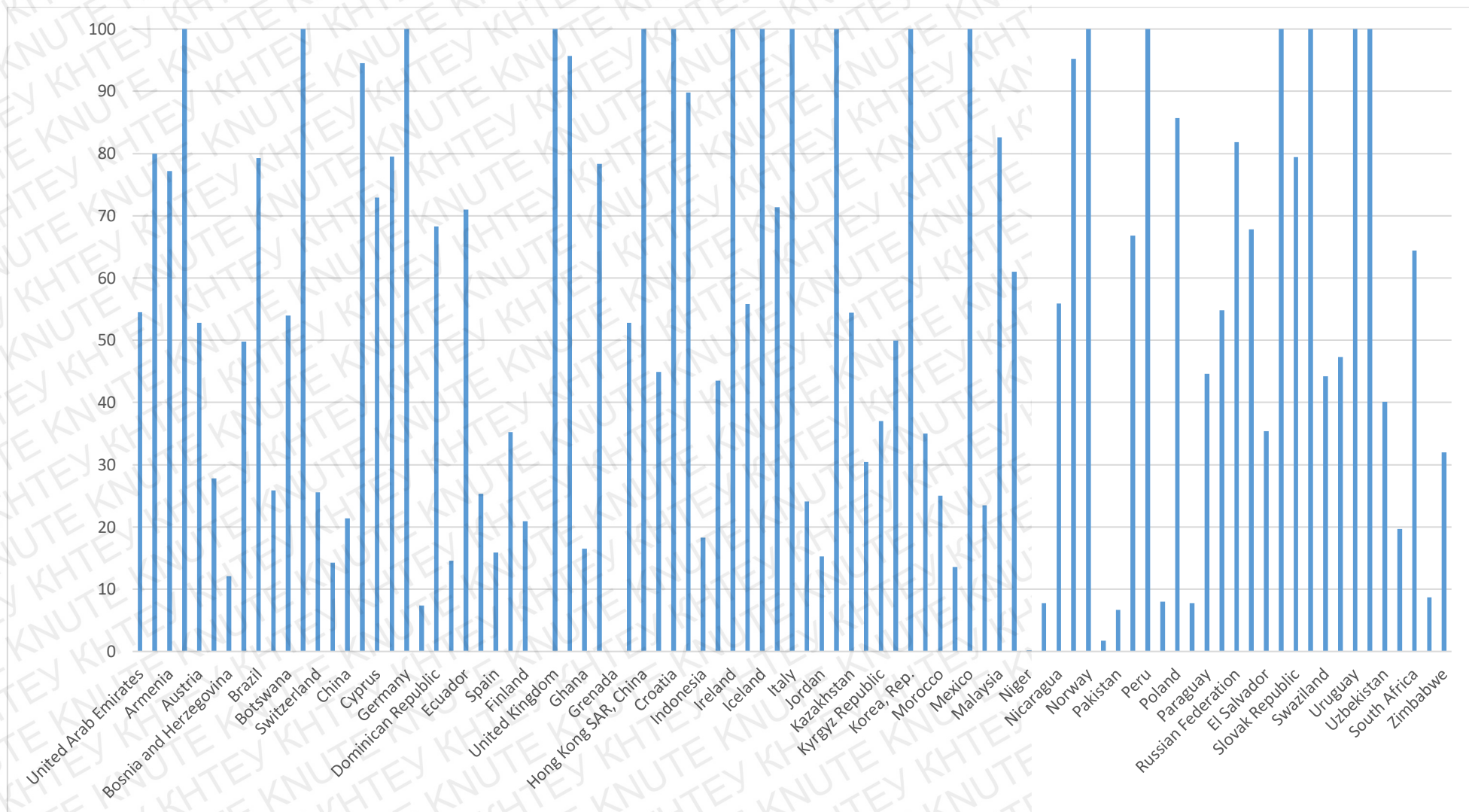


Рис. 3.4. Індекс покриття приватних бюро кредитних історій у світі у 2017 р.

Джерело: дані Світового банку [58]

На думку І.Ю. Перконос, доцільним є використання декількох груп показників, зокрема, показників оцінки ризикованості, дохідності та збитковості кредитних операцій. Використання зазначених груп показників дозволить комплексно здійснювати проблемно-орієнтований моніторинг для: визначення ймовірності збільшення обсягу проблемної заборгованості, аналізу відповідності дохідності кредитних операцій банку його витратам, оцінки існуючих та потенційно можливих збитків банку від наявних кредитних операцій, визначення достатності власних коштів банку для врегулювання наслідків реалізації кредитних ризиків.

Важливість розрахунку показників оцінки ризикованості кредитних операцій пояснюється можливістю на їхній основі дослідити ступінь ризикованості кредитних операцій та ймовірність погіршення їх подальшого обслуговування з урахуванням обсягу забезпечення, диверсифікації кредитних вкладень тощо.

Другою групою показників, що забезпечують проблемно-орієнтований моніторинг банку є показники оцінки дохідності кредитних операцій, які дозволяють оцінити дохідність кредитних операцій відносно витрат банку, наявної кредитної заборгованості.

Важливою групою показників для здійснення проблемно-орієнтованого моніторингу банку є показники оцінки збитковості кредитних операцій, що дозволяють визначити існуючий рівень збитковості кредитних операцій та оцінити потенційні втрати банку від проблемної заборгованості.

На основі розрахунку зазначених груп показників та отриманих значень по показниках можна визначити рівень проблемності кредитного портфеля банку. Зокрема, запропоновано оцінювати показники за бальною шкалою та поділом можливих отриманих значень показників на п'ять груп. Так, кожен показник отримує певний бал в межах від 5 до 1 балу залежно від ступеня відхилення результативного значення показника від бажаного значення, тобто встановленого ліміту (додаток Г).

Загалом, розроблена система показників слугуватиме для діагностики якості кредитного портфеля як складова проблемно-орієнтованого моніторингу кредитного портфеля банку, що дозволить визначити тенденції зміни ризикованості, оцінки дохідності та збитковості кредитних операцій з метою відстеження динаміки проблемної заборгованості в банку. Постійний моніторинг та аналіз зазначених груп показників оцінки якості кредитного портфеля є невід'ємною передумовою його оптимізації з наступними завданнями для менеджменту банку щодо коригування структури і розробки стратегії кредитної діяльності та управління проблемною заборгованістю банку.

3.3 Шляхи покращення політики управління проблемними кредитами банку

Нами запропоновано покращення політики управління проблемними кредитами ПАТ «Ідея Банк», засноване на двох чинниках:

- а) перетворення роботи по стягненню проблемної кредитної заборгованості в окремий, самостійний вид діяльності;
- б) формування методик роботи з проблемними кредитними боргами, в основу яких покладено дотримання інтересів всіх сторін боргових відносин [60, с. 191].

У зв'язку з перетворенням роботи по поверненню кредитних боргів в окремий вид діяльності та з метою надання такій діяльності системного характеру, пропонується відповідна система взаємовідносин банків з їх боржниками у процедурі повернення проблемної кредитної заборгованості (рис. 3.5).

Фродом (англ. «fraud») називають шахрайство, що проявляється в не-санкціонованих діях та неправомірному використанні банківських ресурсів. Фрод-моніторинг - обов'язкова складова превентивних заходів у боротьбі з шахрайством, причому як зовні, так і всередині банку. Це моніторинг усієї інформації, вхідної та вихідної, на предмет виявлення зловмисних дій. Акцен-

туємо увагу на тому, що фрод-моніторинг є чи не найпершим кроком банківської установи, який має бути здійснений при проведенні кредитних операцій у процесі кредитування задля уникнення внутрішніх ризиків [61, с. 18-19].

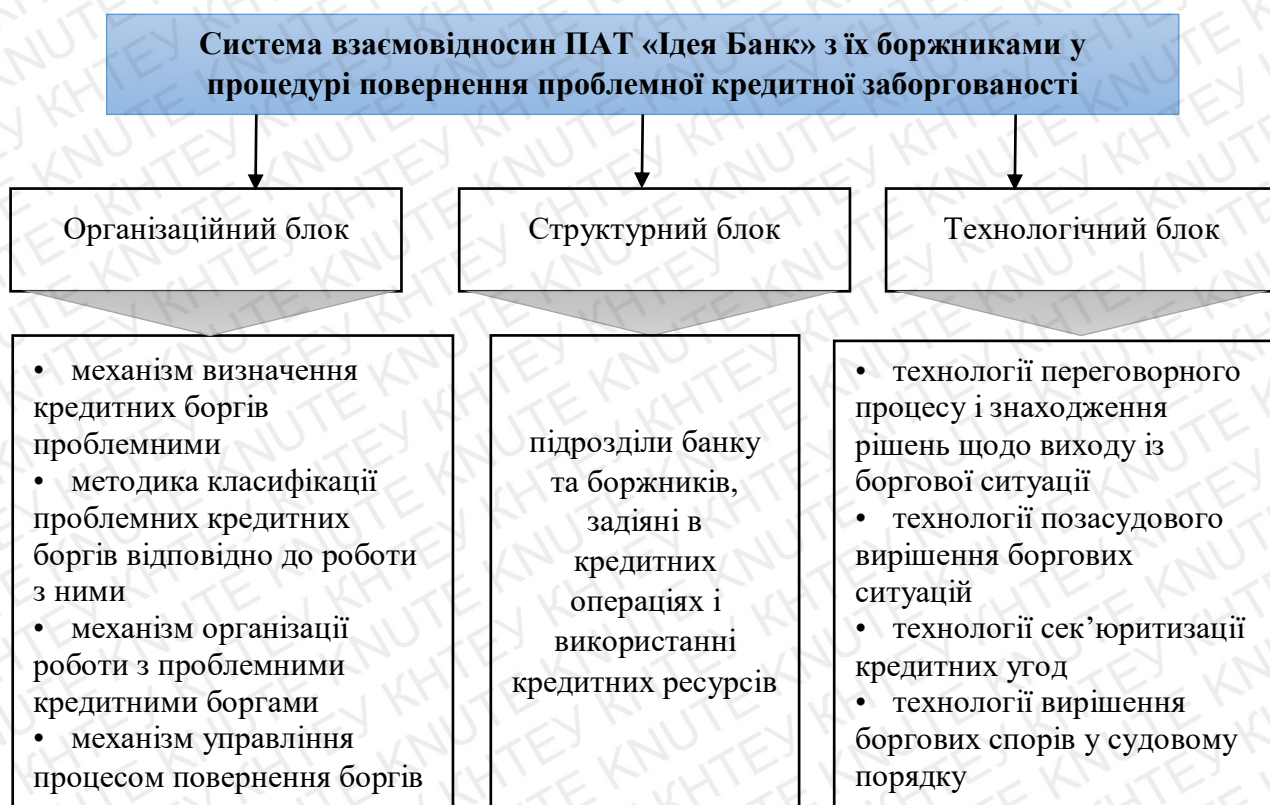


Рис. 3.5. Система взаємовідносин ПАТ «Ідея Банк» з їх боржниками у процедурі повернення проблемної кредитної заборгованості

Джерело: побудовано автором

Як свідчить практика вітчизняного банківського бізнесу, фрод-моніторинг в Україні є безсистемним і не являє певну комплексну систему: функції фрод-моніторингу покладаються на підрозділи ІТ та служби безпеки або на кваліфікованих банківських фахівців. На рис. 3.6. наведемо ключові аспекти створення такого підрозділу та напрями його функціонування.

Отже, впровадження ПАТ «Ідея Банк» фрод-моніторингу в повсякденній діяльності з протидії погіршенню якості кредитного портфеля є доцільним. З цією метою необхідно до штатного розкладу банку долучити окремий

підрозділ, до компетенції якого буде входити робота з моніторингу та протидії ризикам у вигляді несанкціонованого доступу до банківських ресурсів.

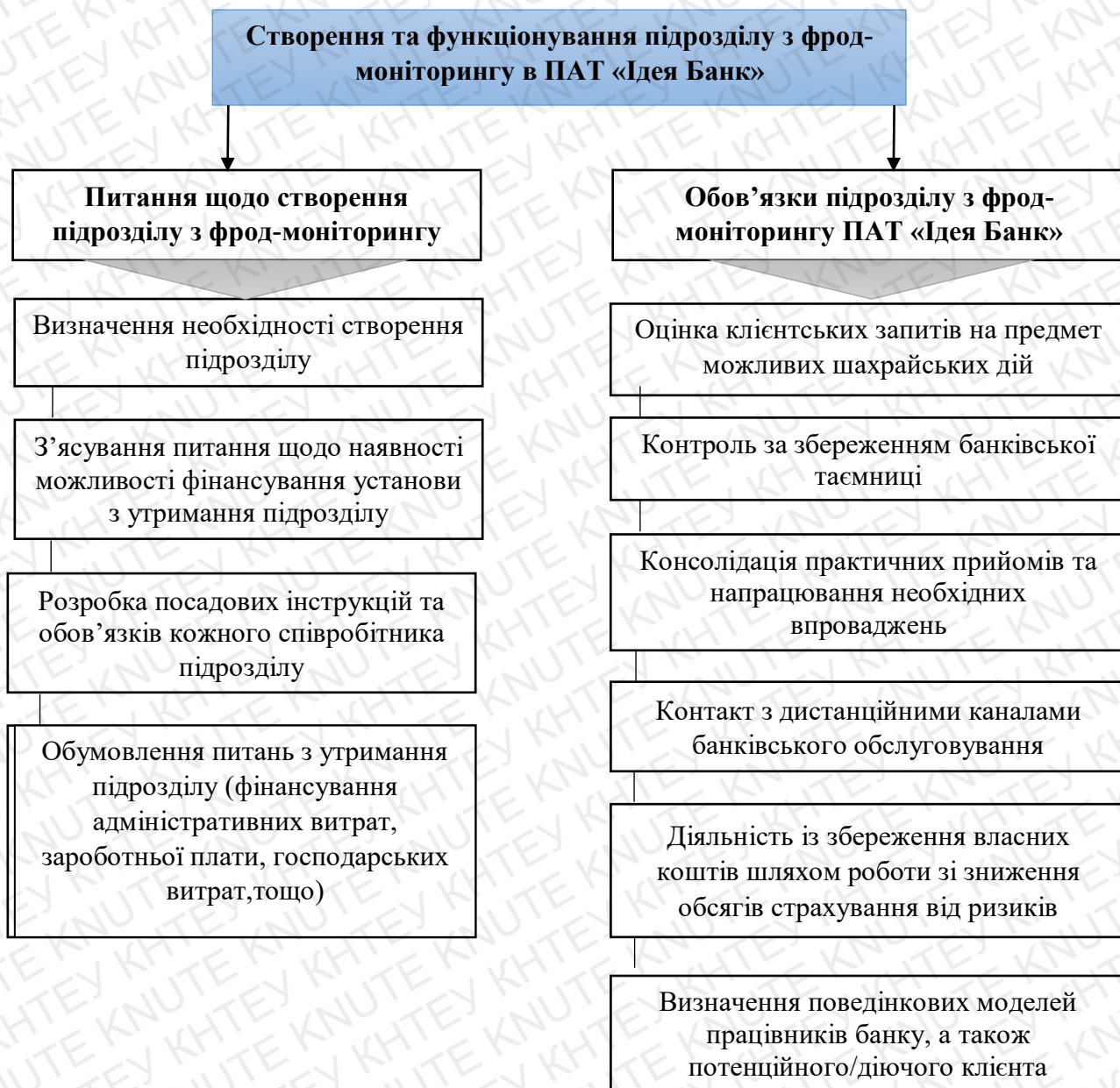


Рис. 3.6. Ключові аспекти щодо створення та функціонування внутрішньобанківського підрозділу з фрод-моніторингу в ПАТ «Ідея Банк»

Джерело: побудовано автором

Застосування наведеного вище виду моніторингу сприятиме запобіганню злочинних посягань з боку потенційних клієнтів банківської установи, а також службових зловживань з боку персоналу.

Важливим механізмом моніторингу кредитних процесів загалом, а також проблем повернення кредитної заборгованості зокрема є застосування банківськими установами підрозділів комплаєнсу. Комплаєнс (виходить з дієслова to comply - відповідати) - дія відповідно до запиту чи вказівки [61, с. 22]. У табл. 3.5 визначено основні функції та їх сутність для підрозділу комплаєнсу банку.

Таблиця 3.5

Основні функції підрозділу комплаєнсу АТ «Ідея Банк»

Функція підрозділу	Суть функції
Розробка внутрішніх політик та процедур комплаєнсу для співробітників	Нормотворча діяльність, спрямована на закріплення правил поведінки персоналу під час виконання певних обов'язків (Політика комплаєнсу, Кодекс корпоративної поведінки, Положення про обслуговування клієнтів, Положення про скарги клієнтів, Політика інформування про порушення, Політика врегулювання конфлікту інтересів)
Управління комплаєнс-ризиком	Моніторинг, оцінка та управління комплаєнс-ризиком відповідно до внутрішніх методик оцінки
Моніторинг змін законодавства та відповідність внутрішньої нормативної бази	Моніторинг законодавства країни та інформування відповідних підрозділів установи про необхідність внесення змін до внутрішніх нормативних документів. Проведення моніторингу відповідно до внутрішньої нормативної бази чинному законодавству та стандартів

Функція підрозділу	Суть функції
Протидія легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, а також фінансуванню тероризму	Забезпечення контролю над процесом перевірки нових клієнтів та подальшого моніторингу профілю та угод клієнтів
Регулювання конфліктів інтересів та попередження використання інсайдерської інформації	Відповідальність за встановлення інформаційних бар'єрів всередині установи. Працівникам інвестиційно-банківського напрямку заборонено передавати трейдерам приватну інформацію щодо параметрів інвестиційних угод. Комплаєнс контролює розмежування доступів співробітників, розподіл локальних мереж та обмін електронними повідомленнями в підрозділах
Проведення тренінгів співробітників щодо дотримання політик та процедур комплаєнсу	Проведення тренінгів самостійно або спільно з підрозділами роботи з персоналом у різноманітних формах (особиста присутність, роздача друкованих матеріалів, тестування, web- тренінги тощо)
Посередницькі функції при взаємодії з фінансовим регулятором	Комплаєнс підтримує взаємодію підрозділів компанії з регулятором, у тому числі під час перевірок з боку регулятора, а також контролює процес листування з ним

Джерело: [61, с. 22]

Практика сучасного банківського бізнесу загалом, а також проблематика напряму колекшену зокрема свідчить про те, що виконання функцій підрозділами комплаєнсу з перевірки якості наявних та потенційних клієнтів, партнерів банку, охоронних та колекторських організації, постачальників

оперативної інформації є вкрай актуальним та необхідним при досягненні стратегічних цілей банківської установи. на нашу думку, розроблені на базі цього рекомендації збережуть стабільність банку та убезпечать від втрат позицій у ключових рейтингових показниках.

Таким чином, запропонована система заходів повернення кредитної проблемної заборгованості має значний арсенал способів, концентрація яких зосереджена насамперед у безконфліктній поведінці сторін боргових відносин. Диверсифікація методів роботи у залежності від термінів прострочення платежів за кредитними боргами і акцент на взаємодію з боржниками дає можливість банкам суттєво підвищити якість функціонування та результативність системи безпеки їх кредитної діяльності. Сутність підходу полягає в тому, що до проведення моніторингу пропонується залучати банківські підрозділи, що не виконують кредитну діяльність, але впливають на якісне обслуговування кредитних договорів позичальниками шляхом: впровадження фрод-моніторингу, основними завданнями якого є виявлення та протидія протиправним посяганням у здійсненні процесів кредитування, зокрема шахрайство, що проявляється у несанкціонованих діях та неправомірному використанні банківських ресурсів; комплаєнс-контролю - контролю за відповідністю структури корпоративного управління вимогам регулятора, контролю за реєстрацією уповноважених осіб у реєстрі регулятора та контролю банківських технологій; проведення зовнішнього та внутрішнього аудиту кредитних процесів і бухгалтерського моніторингу процесів повернення проблемної кредитної заборгованості.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено удосконалення теоретичних засад управління проблемними кредитами банків та надано практичних відповідних рекомендацій.

Проведене дослідження дозволило сформулювати висновки, які розкривають розв'язання завдання відповідно до поставленої мети.

1. Узагальнено та систематизовано наукові погляди на сутність проблемних кредитів банку, запропоновано розглядати це поняття як у вузькому так і в широкому значенні. У вузькому значенні проблемний кредит - це кредит, за яким своєчасно не проведені один чи кілька платежів, через погіршення фінансового стану боржника, існує потенційна загроза часткової або повної втрати для банку його коштів за кредитними зобов'язаннями, що може призвести в майбутньому до економічних збитків банку.

2. Визначено порядок ідентифікації проблемних кредитів банку та основні таких ознак: припинення контактів позичальника з працівниками банку; подання фінансової звітності позичальника із затримками; виявлення фактів надання банку недостовірної чи фальсифікованої звітності та інших даних; погіршення фінансового стану позичальника (погіршення показників фінансового стану, наявність збитків); невиконання зобов'язань перед іншими банками і контрагентами; судові розгляди, у тому числі наявність вимог третіх осіб щодо позичальника в арбітражному процесі, які можуть спричинити стягнення з нього грошових сум або майна у значних розмірах; погіршення стану розвитку галузі; зміна юридичної адреси позичальника, місця фактичного перебування, телефонів; зміна керівництва позичальника; використання нових кредитів на погашення вже існуючих (перекредитування) тощо.

3. Досліджено сучасні методи управління проблемними кредитами банків. Основні методи управління проблемними кредитами банку: 1) метод реабілітації – розробка у співпраці з позичальником плану дій щодо повернення кредиту; 2) метод ліквідації проблемного кредиту – повне або

часткове погашення кредиту за рахунок продажу забезпечення за кредитом або іншого майна позичальника, залучення до погашення кредиту гарантів та поручителів, продаж або передача проблемного активу третій стороні або його списання.

4. Проведено діагностику проблемної кредитної заборгованості в банківській системі України та визначено критичний рівень непрацюючих кредитів, наданих фізичним особам у 2017 р. у АТ «Укрексімбанк», ПАТ «Сбербанк», ПАТ «Укрсоцбанк», ПАТ «Промінвестбанк», АТ «Прокредит банк», ПАТ «ВТБ БАНК», протягом досліджуваного періоду стан платоспроможності позичальників погіршився у ПАТ «Альфа-банк» та ПАТ «ІНГ Банк Україна». Частка непрацюючих кредитів, наданих юридичним особам у 2017 р. на рівні більше 75% був притаманний ПАТ КБ «Приватбанк» та ПАТ «ВТБ БАНК», до кінця року долучився АТ «Прокредит банк».

5. На основі аналізу проблемної кредитної заборгованості АТ «Ідея Банк» у 2015-2017 рр. та його конкурентів можна стверджувати про нарощення банком проблемної заборгованості за зміни частини кредитів з непрострочених на знецінені кредити, які оцінені на індивідуальній основі з терміном затримки найчастіше до 31 днів, від 184 до 365/366 днів, більше ніж 365/366 днів. У 2017 р. тенденція до збільшення обсягів проблемних кредитів у банківській системі України залишилася незмінною, а частка NPL у загальній сумі наданих кредитів за чотири місяці 2017 р. збільшилася з 54,0% до 56,4%. Частка проблемних кредитів, наданих корпоративному сектору, збільшилася з 52,6% до 56,6%, бюджетним установам – з 12,0% до 18,8%, а міжбанківських кредитів – з 4,6% до 11,9%. Стан проблемної заборгованості та якості кредитного портфеля ПАТ «Ідея Банк» був гіршим, ніж в інших комерційних банках.

6. Управління проблемною кредитною заборгованістю в АТ «Ідея Банк» передбачає досягнення наступних цілей: формування безпечного кредитного портфеля, здійснюючи при цьому активну кредитну діяльність, яка має на меті отримання доходу; обмеження розміру втрат в результаті реалізації заходів по утриманню кредитного ризику на прийнятному для банку рівні. Основні

методи управління кредитним ризиком в АТ «Ідея Банк»: обмеження ризику (створення резервів під знецінення; гарантування; лімітування – в розрізі відділень, груп клієнтів, по сумах операцій, лімітування операцій з цінними паперами в розрізі емітентів та власників тощо; диверсифікація кредитного ризику – по регіонах, галузях економіки, термінах операцій; прийняття ліквідного забезпечення; страхування ризику неповернення кредитних коштів; прийняття ризику – створення централізованої системи прийняття кредитних рішень в банку.

7. Обґрунтовано можливість імплементації в Україні міжнародного досвіду управління проблемними кредитами. Стосовно вибору інструментарію, то найбільші перспективи відкриває самостійна робота банків із непрацюючими кредитами; списання проблемної заборгованості; співпраця з колекторськими компаніями; продаж портфеля проблемних кредитів. Першочергові заходи для забезпечення необхідних умов виведення з ринку прострочених кредитів у банківському секторі повинні спрямовуватися на: удосконалення нормативно-правового забезпечення з метою спрощення процедур списання та продажу проблемної заборгованості; оптимізацію судових процедур, виконання судових рішень та поширення механізмів досудового розв'язання спорів для підвищення ліквідності ринку та посилення захисту прав кредиторів і позичальників; покращання методичного забезпечення діяльності банківського сектору з метою визначення реальних обсягів проблемної заборгованості та використання необхідних інструментів детоксикації активів; поширення механізмів досудового вирішення спорів для підвищення ліквідності ринку, які засвідчили свою ефективність у ЄС; податкове стимулювання прискорення списання та продажу проблемної заборгованості; сприяння діяльності на ринку спеціальних хеджфондів, КУА та використання інструментів сек'юритизації для викупу проблемних активів; законодавче врегулювання колекторського сегмента ринку, його очищення від чорних колекторів.

8. Управління проблемними кредитами АТ «Ідея Банк» дає підстави визнати, що вдосконалення організації роботи банку з управління проблемними

кредитами потребує здійснення комплексних заходів першочергово за такими напрямками: удосконалення моніторингу кредитного портфеля на основі включення до нього проблемно-орієнтованого моніторингу, який базується на виділенні та постійному спостереженні показників, що негативно впливають на стан кредитного портфеля, як у звітному періоді, так і в динаміці; створення спеціалізованого структурного підрозділу – окремої штатної одиниці всередині організаційної структури банківської установи, на яку покладатимуться обов'язки зі здійснення проблемно-орієнтованого моніторингу та управління проблемними кредитами; забезпечення ефективної оцінки якості кредитного портфеля банку та ризиків непогашення простроченої заборгованості на основі розрахунку прогностного обсягу заборгованості банку та ймовірного грошового потоку за простроченою заборгованістю.

9. Запропоновано систему заходів повернення кредитної проблемної заборгованості АТ «Ідея Банк» має значний арсенал способів, концентрація яких зосереджена насамперед у безконфліктній поведінці сторін боргових відносин. Сутність підходу полягає в тому, що до проведення моніторингу пропонується залучати банківські підрозділи, що не виконують кредитну діяльність, але впливають на якісне обслуговування кредитних договорів позичальниками шляхом: впровадження фрод-моніторингу, основними завданнями якого є виявлення та протидія протиправним посяганням у здійсненні процесів кредитування, зокрема шахрайство, що проявляється у несанкціонованих діях та неправомірному використанні банківських ресурсів; комплаєнс-контролю - контролю за відповідністю структури корпоративного управління вимогам регулятора, контролю за реєстрацією уповноважених осіб у реєстрі регулятора та контролю банківських технологій; проведення зовнішнього та внутрішнього аудиту кредитних процесів і бухгалтерського моніторингу процесів повернення проблемної кредитної заборгованості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко Л.А., Стародубцева Т.В. Оцінка портфеля проблемних кредитів комерційних банків України в контексті забезпечення стабільності банківської системи / Л.А. Бондаренко, Т.В. Стародубцева // Вісник Університету банківської справи Національного банку України – 2014. - № 2 (20). – С. 169-172.
2. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» від 01.01.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_015
3. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про застосування Національним банком України заходів впливу» 17.08.2012 № 346 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1590-12>
4. Financial Soundness Indicators – Compilation Guide. – IMF. – March, 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fsi/guide/2006/index.htm>].
5. Issues and developments in loan loss provisioning: the case of Asia / Angklomkiew S., George J., Packer F.– BIS Quarterly Review, December 2009. – p. 74
6. Болгар Т. М. Проблемні кредити банків як результат реалізації кредитного ризику / Болгар Т. М. // Економічний нобелівський вісник. – 2014. – № 1 (7). – С. 50- 58.
7. Яременко О. Р., Лисенко Е. Ю. Проблемні кредити банків: сутність, сучасний стан та методи їх регулювання / Яременко О. Р., Лисенко Е. Ю. // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Випуск 8. – С. 1080-1085
8. Кльоба В. Л. Ситуаційний центр банку як ефективний напрям удосконалення управління врегулюванням проблемної заборгованості / В. Л. Кльоба // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – № 19.8. – С. 240–246.

9. Власенко М. Моделирование уровня проблемных банковских кредитов в странах СНГ и Балтии / М. Власенко // Банковский вестник. – 2012. – №5. – С.27–34.
10. Тарануха І. Ю. Підходи до визначення проблемної кредитної заборгованості / Тарануха І. Ю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/6911/1/Taranukha.PDF>
11. Мороз А.М. Кредитний менеджмент: навч. посібн. / А.М. Мороз, Р.І. Шевченко, І.В. Дубик. – К. : КНЕУ, 2009. – 399 с.
12. Купчинова О. Проблемная кредитная задолженность: подходы к определению / О. Купчинова // Банковский вестник. – 2010. – № 16. – С. 42–48
13. Лаврушин О.И. Банковский менеджмент : учебник / О.И. Лаврушин. – М. : КНОРУС, 2009. – 560 с.
14. Крупка М.І., Баран О.Б. Економічна сутність проблемного кредиту у банківській діяльності / Крупка М.І., Баран О.Б. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2016. – Вип. 26.2. – С. 209-217.
15. Миськів Г.В. Проблемні кредити банків: сутність, чинники формування та способи мінімізації / Миськів Г.В. // Інноваційна економіка. – 2014. – № 5. – С. 250–255\
16. Карпенко О. В. Сутність та фактори появи проблемних кредитів банків України / Карпенко О. В // Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ, Серія: Економічні науки. – 2013. – № 5. – С. 80-89
17. Закон України «Про фінансову реструктуризацію» від 14.06.2016 № 1414-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1414-19>
18. Осечко Ю. І. Економічна сутність проблемних кредитів банку та їх класифікація / Осечко Ю. І. // Фінансовий простір. – 2016. – № 1 (21). – С. 32-38.
19. Лыкова Н. М. Подходы к классификации проблемных кредитов и методы управления ими в коммерческом банке / Лыкова Н. М. // Банковские услуги. – 2012. – №11. – С.18-25

20. Крухмаль О. В. Проблемні кредити банку: підходи до визначення сутності та класифікації / Крухмаль О. В. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/9105/1/PL_Krukhmal.pdf

21. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» від 25.01.2012 № 23 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>

22. Слобода Л. Напрями вдосконалення роботи банків України з проблемними активами в посткризовий період / Слобода Л. // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 4. – С.46-51

23. Болгар Т. М. Проблемні кредити у банківській діяльності в умовах фінансової кризи : монографія / Болгар Т. М. – Кременчук : Видавництво ПП Щербатих О. В., 2013. – 372 с.

24. Постанова Правління Національного Банку України «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» від 30.06.2016 № 351 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16

25. European Banking Coordination Vienna Initiative. Working Group on NPLs in Central, Eastern and Southeastern Europe. Report. – March 2012.

26. Осадчий І. Шляхи вдосконалення роботи з проблемними активами банків України / Осадчий І. // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – №1. – С. 39–43

27. Наріжна Н.В. Методи мінімізації проблемної заборгованості банку / Наріжна Н.В. // Вісник Дніпропетровського університету. – 2011. – №5 (3). – С. 139–146

28. Довгань Ж. Управління кредитними ризиками банків в умовах економічної кризи / Ж. Довгань// Вісник НБУ. – 2010. – №8. – С. 51–55.

29. Герасименко Р.А., Дегтярева М.С. Снижение проблемной ссудной задолженности как условие выхода бан-ковской системы Украины из кризиса/ Герасименко Р.А., Дегтярева М.С. // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: – 2009. – №2 (7). – С. 9–17

30. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку: підручник / Примостка Л.О. – К.: КНЕУ, 2004. – 468 с.

31. Полятикiна Л. I. Основнi тенденцiї кредитної полiтики банкiв / Полятикiна Л.І. // Вiсник СНАУ. – 2009. – №2. – С. 93–99.

32. Шощкий Д.Б. Работа с проблемными кредитами в условиях кризиса / Д.Б. Шощкий // БюллетеньСiG Business Consulting. – 2009. – №10. – С. 22–27.

33. Поздняков, Є.М. Теоретичнi i прикладнi аспекти реструктуризацiї кредитної заборгованостi / Є.М. Поздняков// Торгiвля i ринок України. – 2010. – №30. – С. 389–396

34. Азiзова К. М. Дослiдження методiв управлiння проблемними кредитами банку / // Вiсник Мiжнародного слов'янського унiверситету. Сер. : Економiчнi науки. - 2013. - Т. 16, № 1-2. - С. 102-110

35. Обсяги активних операцiй та частка непрацюючих активiв в цiлому по системi [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/artide?art_id=34661442&cat_id=34798593

36. Руденко В. Держава вирiшила взятися за проблемнi активи банкiв - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/09/21/629276> д

37. Основнi показники діяльностi банкiв України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593

38. Фiнансова звітнiсть ПАТ «Iдея Банк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ideabank.ua/uk/about/finance-reports/>

39. Iсторiя банку. ПАТ «Iдея Банк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ideabank.ua/uk/about/history/>

40. Фінансова звітність ПАТ КБ «Приватбанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://privatbank.ua/about/finansovaja-otchetnost>
41. Фінансова звітність АТ «Ощадбанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.oschadbank.ua/ua/about/reporting/>
42. A Strategy for Resolving Europe's Problem Loans / S. Aiyar, W. Bergthaler, J. M. Garrido et al. IMF Staff Discussion Notes. 2015. SDN 15/19. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2015/sdn1519.pdf>.
43. Evans M. Reducing Non-Performing Loans (NPLs) in the EU Banking sector. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://home.kpmg.com/xx/en/home/insights/2017/02/reducing-npl-in-the-eu-banking-sector-fs.html>
44. Jassaud N., Kang K. A Strategy for Developing a Market for Nonperforming Loans in Italy. / Jassaud N., Kang K. // IMF Working Paper. 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2015/wp1524.pdf>.
45. 2015 transactions of unloved European loans. Price Waterhouse Coopers. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pwc.com/hu/en/sajtoszoba/2015/unwanted_loans.html.
46. Resolving Europe's NPL burden: challenges and benefits [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2017/html/sp170203.en.html>.
47. Гойхман М. І. Сучасні методи управління проблемними активами банківської системи України / Гойхман М. І. // Економічний форум. – 2014. – № 2. – С. 172-178.
48. Брус С.І., Бублик Є.О. Зменшення обсягів проблемних кредитів в Україні в умовах обмеженого інструментарію / Брус С. І., Бублик Є. О. // Фінанси України. – 2017. – № 7. – С. 76-90.
49. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про порядок реєстрації, видачі ліцензії, регулювання

діяльності санаційного банку та нагляду за ним» від 23.12.2011 № 471 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0059-12>

50. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про утворення санаційного банку» від 14.09.2011 № 880-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/880-2011-%D1%80>

51. Проект Закону України «Про особливості діяльності санаційного банку» від 16.07.2015 № 2376а [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH1U068A.html

52. Caroline Cerruti, Ruth Neyens. Public asset management companies: a toolkit: Washington, DC: World Bank Group, 2016: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/24332/9781464808746.pdf?sequence=2&isAllowed=y>.

53. Компанії з управління проблемними активами: досвід Малайзії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2015/11/2017-05-18-asset-management-companies.pdf>

54. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України» від 24.10.2011 № 373 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11>

55. Примостка О.О. Методологічні засади формування бюро кредитних історій як основа надійного кредитування / Примостка О.О. // Причорноморські економічні студії. – 2016. – Вип. 4. – С. 87-91.

56. Новіков В. Кредитне бюро: проблеми і рішення / Новіков В. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1414>

57. Закон України «Про організацію формування та обігу кредитних історій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2704-15>

58. Worldbank [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://data.worldbank.org/indicator/IC.LGL.CRED.XQ?view=chart>

59. Пеконос І.Ю. Розвиток організаційно-економічних заходів банку з управління проблемними кредитами / І. Ю. Перконос // Економіка: теорія та практика. – 2015. – № 1. – С. 15-25.

60. Толстошеева А. В. Забезпечення безпеки кредитної діяльності банків: дис. на здобуття наук ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 - Гроші, фінанси і кредит / Толстошеева А. В. – К. : КНЕУ, 2015. – 305 с.

61. Болгар Т.М. Внутрішньобанківський моніторинг як необхідна складова системи оцінки проблемних кредитів банку / Болгар Т.М. // Європейський вектор економічного розвитку. – 2016. – № 1 (20). – С. 14-26.

ДОДАТКИ

Додаток А

Особливості визначення проблемних кредитів

Країна	Визначення
1	2
Боснія	Кредити, які не приносять доходу. Банк повинен розглянути кредити як непрацюючі, якщо: а) суму основного боргу та/або відсотків не було отримано понад 90 днів після встановленої дати сплати, так що вони класифікуються як субстандартні, сумнівні або безнадійні і б) процентні доходи, прострочені більш ніж 90 днів, капіталізуються.
Болгарія	Кредити під особливим наглядом є такими, що прострочені від 31 до 90 днів або коли фінансовий стан боржника може погіршитися до такого ступеня, що виникають сумніви щодо повернення боргу. Непрацюючі кредити визначаються як прострочені від 91 до 180 днів або коли фінансовий стан боржника істотно погіршився, і може призвести до неможливості погашення своїх зобов'язань. Безнадійні кредити визначаються як прострочені понад 180 днів або коли боржник відчуває постійну нестачу грошей, а також існують інші умови, що дають підстави вважати, що експозиція стає збитковою.
Естонія	Кредити, які є простроченими більше ніж на 90 днів, або кредити, які віднесені банком до категорії дефолту на основі іншої інформації.
Угорщина	Операції з простроченням більш ніж 90 днів. У разі кредитів підприємствам регулятор застосовує клієнтський підхід, а у разі домашніх господарств - клієнтський та продуктовий підходи.

1	2
Латвія	Немає чіткого визначення проблемних кредитів. Для цілей аналізу кредити із простроченими платежами 90 днів і більше розглядають як проблемні кредити.
Литва	Це кредити без зменшення корисності, але прострочені більше 61 дня; кредити, за якими є зменшення корисності, та кредити зі спеціальними резервами на індивідуальній та колективній основі.
Македонія	Вимоги (сума основного боргу, відсотків, пені), які не були отримані більш ніж через 90 днів після настання терміну сплати, банк зобов'язаний обліковувати на спеціальному рахунку для непрацюючих вимог (кредити, відсотки та інші вимоги). Вимоги можуть бути виключені з категорії непрацюючих, тільки якщо прострочена частина вимоги була погашена.
Молдова	Це сума активів/умовних зобов'язань, що класифікуються як субстандартні, сумнівні і безнадійні.
Чорногорія	Проблемними кредитами вважають кредити, прострочені понад 90 днів, але це не єдиний критерій. Проблемним кредитам відповідають субстандартні, сумнівні та безнадійні кредити.
Румунія	Непрацюючі кредити - це прострочені понад 90 днів та/або за ними розпочато судовий розгляд.
Словенія	Непрацюючі кредити - класифіковані вимоги із затримкою платежу понад 90 днів. Класифіковані вимоги включають фінансові активи, які оцінюються за амортизованою вартістю, та деякі позабалансові позиції з ризиком, щодо яких може виникнути несплата зобов'язань. Непрацюючим кредитом вважається не тільки той кредит, за яким виник дефолт, але всі експозиції щодо цього клієнту.

Джерело: [25]

Таблиця 1. Клас боржника - фізичної особи на підставі результатів оцінки його фінансового стану

Клас	Характеристика фінансового стану
1	фінансовий стан високий: сукупний розмір внесків боржника на погашення боргу (включаючи внески за кредитами інших банків) не перевищує 50 % обсягу сукупного чистого доходу боржника - фізичної особи за відповідний період; кількість календарних днів прострочення погашення боргу не перевищує сім днів; наявні підстави вважати, що і надалі виконання зобов'язань боржником здійснюватиметься на високому рівні; наявність у власності майна, крім майна, переданого в заставу, яке за рівнем ліквідності відповідає критеріям прийнятності; коефіцієнти, що характеризують поточну платоспроможність боржника - фізичної особи і його фінансові можливості виконати зобов'язання за кредитом, перевищують їх оптимальні значення
2	фінансовий стан добрий: сукупний розмір внесків боржника на погашення боргу (включаючи внески за кредитами інших банків) не перевищує 60 % обсягу сукупного чистого доходу боржника - фізичної особи за відповідний період; кількість календарних днів прострочення погашення боргу становить від 8 до 30 днів; наявні підстави вважати, що надалі стан виконання зобов'язань боржником не погіршиться; коефіцієнти, що характеризують поточну платоспроможність боржника - фізичної особи і його фінансові можливості виконати зобов'язання за кредитом, не нижчі, ніж їх оптимальні значення

Клас	Характеристика фінансового стану
3	фінансовий стан задовільний: сукупний розмір внесків боржника на погашення боргу (включаючи внески за кредитами інших банків) не перевищує 70 % обсягу сукупного чистого доходу боржника - фізичної особи за відповідний період; простежуються інші негативні тенденції (зміна місця роботи з погіршенням умов, зростання обсягу зобов'язань боржника - фізичної особи, що свідчить про підвищення ймовірності несвоєчасного та/або в неповній сумі погашення боргу); кількість календарних днів прострочення погашення боргу становить від 31 до 60 днів; наявні підстави очікувати надалі погіршення стану виконання боржником зобов'язань; коефіцієнти, що характеризують поточну платоспроможність боржника - фізичної особи і його фінансові можливості виконати зобов'язання за кредитом, не завжди відповідають оптимальним значенням
4	фінансовий стан незадовільний: сукупний розмір внесків боржника на погашення боргу (включаючи внески за кредитами інших банків) не перевищує 80 % обсягу сукупного чистого доходу боржника - фізичної особи за відповідний період; наявні негативні зміни щодо загального матеріального стану клієнта та/або його соціальної стабільності; зростання обсягу зобов'язань боржника - фізичної особи свідчить про високу ймовірність несвоєчасного та/або в неповній сумі погашення боргу; кількість календарних днів прострочення погашення боргу становить від 61 до 90 днів; коефіцієнти, що характеризують поточну платоспроможність боржника - фізичної особи і його фінансові можливості виконати зобов'язання за кредитом, є несуттєво нижчими, ніж їх оптимальні значення

Клас	Характеристика фінансового стану
5	фінансовий стан критичний: сукупний розмір внесків боржника на погашення боргу (включаючи внески за кредитами інших банків) перевищує 80 % обсягу сукупного чистого доходу боржника - фізичної особи за відповідний період; кількість календарних днів прострочення погашення боргу становить більше 90 днів; коефіцієнти, що характеризують поточну платоспроможність боржника - фізичної особи і його фінансові можливості виконати зобов'язання за кредитом, нижчі, ніж їх оптимальні значення

Джерело: [24]

Додаток Б.2

Таблиця 2. Клас боржника – юридичної особи на підставі результатів оцінки його фінансового стану

Клас	Характеристика фінансового стану
1	фінансовий стан упродовж останніх шести місяців поспіль високий; динаміка абсолютних і відносних показників фінансової звітності є стабільно позитивною; звіт аудитора містить немодифіковану думку; кількість календарних днів прострочення погашення боргу не перевищує трьох днів; банк-боржник (нерезидент) має кредитний рейтинг не нижчий, ніж "A-" згідно з міжнародною шкалою, підтверджений агентством (компанією) Standard&Poor's, або аналогічний рейтинг інших провідних світових рейтингових агентств (компаній)

Клас	Характеристика фінансового стану
2	фінансовий стан упродовж останніх шести місяців поспіль добрий; динаміка абсолютних і відносних показників фінансової звітності є переважно позитивною; звіт аудитора містить немодифіковану думку/модифіковану думку із застереженнями; кількість календарних днів прострочення погашення боргу не перевищує семи днів; банк-боржник (нерезидент) має кредитний рейтинг не нижчий, ніж "BBB-" згідно з міжнародною шкалою, підтверджений агентством (компанією) Standard&Poor's, або аналогічний рейтинг інших провідних світових рейтингових агентств (компаній)
3	фінансовий стан упродовж останніх шести місяців поспіль задовільний; динаміка абсолютних і відносних показників фінансової звітності є різноспрямованою; звіт аудитора містить модифіковану думку із застереженнями; кількість календарних днів прострочення погашення боргу не перевищує 15 днів; банк-боржник (нерезидент) має кредитний рейтинг не нижчий, ніж "B-" згідно з міжнародною шкалою, підтверджений агентством (компанією) Standard&Poor's, або аналогічний рейтинг інших провідних світових рейтингових агентств (компаній)
4	фінансовий стан упродовж останніх шести місяців поспіль незадовільний; абсолютні і відносні показники фінансової звітності мають негативну динаміку; звіт аудитора містить модифіковану думку із застереженнями; кількість календарних днів прострочення погашення боргу не перевищує 30 днів; наявні випадки невиконання в строк розрахункових документів з вини банку; банк-боржник (нерезидент) має кредитний рейтинг не нижчий, ніж "C" згідно з міжнародною шкалою, підтверджений агентством (компанією) Standard&Poor's, або аналогічний рейтинг інших провідних світових рейтингових агентств (компаній)

Клас	Характеристика фінансового стану
5	фінансовий стан упродовж останніх шести місяців поспіль критичний; абсолютні та відносні показники фінансової звітності мають стабільно негативну динаміку; звіт аудитора містить негативну думку/відмову від висловлення думки або його немає (крім банку зі строком діяльності менше ніж один рік); кількість календарних днів прострочення погашення боргу становить більше 30 днів; наявні розрахункові документи не виконані в строк з вини банку; банк-боржник (нерезидент) має кредитний рейтинг нижчий, ніж "С" згідно з міжнародною шкалою, підтверджений агентством (компанією) Standard&Poors, або аналогічний рейтинг інших провідних світових рейтингових агентств (компаній) або такого рейтингу в боржника (нерезидента) немає

Джерело: [24]

Додаток Б.3

Таблиця 3. Клас боржника – бюджетної установи на підставі результатів оцінки його фінансового стану

Клас	Характеристика фінансового стану
1	фінансовий стан високий: абсолютні та відносні показники фінансової і бюджетної звітності є позитивними, їх динаміка впродовж попереднього та поточного звітних років є позитивно стабільною; фінансові можливості свідчать про спроможність своєчасного виконання зобов'язань відповідно до умов договору; фактичне виконання дохідної частини бюджету впродовж попереднього та поточного звітних років становить не менше ніж 90 % від планового; передбачені в бюджеті витрати на обслуговування та погашення наявних зобов'язань забезпечують покриття витрат на виконання зобов'язань за кредитом, а також інших зобов'язань; кількість календарних днів прострочення погашення боргу не перевищує семи днів; немає іншої інформації, що свідчить про ризики несвоєчасного виконання зобов'язань

Клас	Характеристика фінансового стану
2	фінансовий стан добрий: характеристики віднесення боржника - бюджетної установи до цього класу близькі за характеристиками до класу 1, проте ймовірність підтримки окремих із них на високому рівні впродовж наступних не менше ніж трьох місяців є низькою; фактичне виконання дохідної частини бюджету впродовж попереднього та поточного звітних років становить не менше ніж 80 % від планового; кількість календарних днів прострочення погашення боргу становить від 8 до 30 днів
3	фінансовий стан задовільний: абсолютні та відносні показники фінансової і бюджетної звітності погіршуються, їх динаміка впродовж попереднього та поточного звітних років є різноспрямованою; фінансові можливості свідчать про наявні труднощі зі своєчасним виконанням зобов'язань відповідно до умов договору; фактичне виконання дохідної частини бюджету впродовж попереднього та поточного звітних років становить не менше ніж 70 % від планового; передбачені в бюджеті витрати на обслуговування та погашення наявних зобов'язань не забезпечують повного покриття витрат на виконання зобов'язань за кредитом, а також інших зобов'язань; кількість календарних днів прострочення погашення боргу становить від 31 до 60 днів; наявна інша інформація, що свідчить про ризики несвоєчасного виконання зобов'язань
4	фінансовий стан незадовільний: окремі абсолютні та відносні показники поточної фінансової і бюджетної звітності є незадовільними, їх динаміка впродовж попереднього та поточного звітних років має тенденцію до погіршення; фінансові можливості свідчать про високу ймовірність несвоєчасного та/або не в повній сумі виконання зобов'язань відповідно до умов договору; фактичне виконання дохідної частини бюджету впродовж попереднього та поточного звітних років становить не менше ніж 60 % від планового; передбачені в бюджеті витрати на обслуговування та погашення наявних зобов'язань не покривають витрати на виконання зобов'язань за кредитом, а також інших зобов'язань; кількість календарних днів прострочення погашення боргу становить від 61 до 90 днів; наявна інша інформація про ризики несвоєчасного виконання зобов'язань

Клас	Характеристика фінансового стану
5	фінансовий стан критичний: абсолютні та відносні показники поточної фінансової і бюджетної звітності є стабільно незадовільними, їх динаміка впродовж попереднього та поточного років не має позитивних тенденцій; фінансові можливості свідчать про високу ймовірність невиконання зобов'язань відповідно до умов договору; фактичне виконання дохідної частини бюджету впродовж попереднього та поточного років становить менше ніж 60 % від планового; кількість календарних днів прострочення погашення боргу становить більше 90 днів

Джерело: [24]

Додаток В

Обсяги активних операцій та частка непрацюючих активів, тис. грн.

Активна операція	Усього				
	01.01.18	01.02.18	01.03.18	01.04.18	01.05.18
Кредитні операції:					
Кредити корпоративному сектору	892 900	920 828	905 409	908 531	908 923
непрацюючі кредити	500 263	534 786	524 507	528 656	527 337
частка непрацюючих кредитів, %	56,03	58,08	57,93	58,19	58,02
Кредити фізичним особам (включно із фізичними особами-підприємцями)	174 448	186 767	184 578	186 312	187 299
непрацюючі кредити	93 353	102 727	99 530	98 994	98 932
частка непрацюючих кредитів, %	53,51	55,00	53,92	53,13	52,82
Міжбанківські кредити, депозити (за виключенням коррахунків)	22 046	19 938	21 333	20 843	20 936
непрацюючі кредити	1 372	1 506	1 391	1 385	1 378
частка непрацюючих кредитів, %	6,22	7,55	6,52	6,65	6,58
Кредити органам державної влади та місцевого самоврядування	1 519	1 571	1 585	1 654	1 621

Активна операція	Усього				
	01.01.18	01.02.18	01.03.18	01.04.18	01.05.18
непрацюючі кредити	10	75	75	951	913
частка непрацюючих кредитів, %	0,69	4,80	4,76	57,49	56,32
Всі кредити	1 090	1 129	1 112	1 117	1 118
	914	104	905	340	777
у т.ч. банки:					
з державною часткою, з них	558 974	576 471	568 840	574 411	575 730
ПАТ КБ "Приватбанк"	269 532	272 271	271 771	267 929	268 692
з державною часткою крім ПАТ КБ "Приватбанк"	289 442	304 200	297 069	306 482	307 037
іноземних банківських груп	382 417	401 794	394 084	392 465	390 630
з приватним капіталом	125 270	126 349	125 397	125 715	127 473
неплатоспроможні	24 253	24 489	24 583	24 750	24 946
непрацюючі кредити	594 999	639 095	625 503	629 987	628 559
у т.ч. банки:					
з державною часткою, з них	397 563	416 347	410 356	415 228	414 639
ПАТ КБ "Приватбанк"	236 211	236 923	235 555	229 517	229 482
з державною часткою крім ПАТ КБ "Приватбанк"	161 352	179 423	174 800	185 712	185 157
іноземних банківських груп	156 834	179 581	173 100	169 831	167 727
з приватним капіталом	30 169	32 693	31 139	31 173	31 607
Неплатоспроможні	10 433	10 475	10 909	13 755	14 586

Активна операція	Усього				
	01.01.18	01.02.18	01.03.18	01.04.18	01.05.18
частка непрацюючих кредитів, %	54,54	56,60	56,20	56,38	56,18
у т.ч. банки:					
з державною часткою, з них	71,12	72,22	72,14	72,29	72,02
ПАТ КБ "Приватбанк"	87,64	87,02	86,67	85,66	85,41
з державною часткою крім ПАТ КБ "Приватбанк"	55,75	58,98	58,84	60,59	60,30
іноземних банківських груп	41,01	44,69	43,92	43,27	42,94
з приватним капіталом	24,08	25,87	24,83	24,80	24,79
неплатоспроможні	43,02	42,77	44,38	55,58	58,47

Джерело: дані Національного банку України

Показники для діагностики якості кредитного портфеля банку

Показники	Кількість балів				
	5	4	3	2	1
<i>Показники оцінки ризикованості кредитних операцій</i>					
1. Ступінь ризику кредитного портфелю (П ₁)	>0,8	(0,8; 0,7]	(0,7; 0,65]	(0,65 ;0,6]	<0,65
2. Ступінь ризику непогашення кредитів (П ₂)	< 0,1	(0,1; 0,15]	(0,15; 0,2]	(0,2;0,25]	> 0,25
3. Ступінь ризику забезпечення кредитних операцій (П ₃)	<0,7	(0,7; 0,75]	(0,75; 0,8]	(0,8; 0,85]	> 0,85
4. Ступінь ризику диверсифікації кредитних вкладень (П ₄)	< 0,4	(0,4; 0,45]	(0,45; 0,5]	(0,5; 0,55]	0,55
5. Ступінь покриття прострочених кредитів до резервів (П ₅)	> 2,5	(2,5; 2,4]	(2,4; 2,3]	(2,3; 2,2]	< 2,2
6. Ступінь захисту банку від ризику зростання обсягу неприбуткових кредитних операцій (П ₆)	> 1,5	(1,3; 1,4]	(1,4; 1,3]	(1,3; 1,2]	<1,2
<i>Показники оцінки дохідності кредитних операцій</i>					
7. Коефіцієнт забезпеченості процентних витрат процентними доходами банку по кредитному портфелю (П ₇)	> 1,8	(1,8; 1,7]	(1,7; 1,6]	(1,6; 1,5]	< 1,5
8. Співвідношення процентних доходів до кредитної заборгованості банку (П ₈)	>0,1	(0,1; 0,09]	(0,09; 0,08]	(0,08; 0,07]	< 0,07
9. Співвідношення процентних доходів до суми кредитних операцій, що приносять дохід банку (П ₉)	< 0,15	(0,15; 0,16]	(0,16; 0,17]	(0,17; 0,18]	> 0,18

<i>Показники оцінки дохідності кредитних операцій</i>					
10. Частка неприбуткових кредитних операцій у загальному обсязі активів банку (П ₁₀)	<0,1	(0,1; 0,12]	(0,12; 0,14]	(0,14; 0,16]	> 0,16
<i>Показники оцінки збитковості кредитних операцій</i>					
11. Співвідношення прострочених нарахованих доходів до кредитних операцій, що не приносять дохід (П ₁₁)	< 0,05	(0,05; 0,07]	(0,07; 0,09]	(0,09;0,1 1]	>0,11
12. Співвідношення списаних безнадійних кредитів до кредитної заборгованості (П ₁₂)	< 0,08	(0,08; 0,1]	(0,1; 0,12]	(0,12; 0,14]	> 0,14
13. Співвідношення простроченої заборгованості до залишків кредитної заборгованості за тими ж операціями (П ₁₃)	<0,2	(0,2; 0,25]	(0,25; 0,3]	(0,3; 0,35]	>0,35
14. Ступінь ризику зростання обсягу неприбуткових кредитних операцій (П ₁₄)	< 0,05	(0,05; 0,06]	(0,06; 0,07]	(0,07; 0,08]	> 0,08
15. Співвідношення фактично сформованого резерву до розрахункової суми резерву за кредитними операціями (П ₁₅)	>0,95	(0,95; 0,93]	(0,93; 0,91]	(0,91; 0,89]	<0,89
16. Ступінь ризику збитковості за кредитними операціями (П ₁₆)	<0,1	(0,1; 0,15]	(0,15; 0,2]	(0,2; 0,25]	> 0,25
17. Частка кредитного портфелю, яка не приносить дохід (П ₁₇)	<0,2	(0,2; 0,25]	(0,25; 0,3]	(0,3; 0,35]	>0,35

Джерело: [59, с. 20-21]